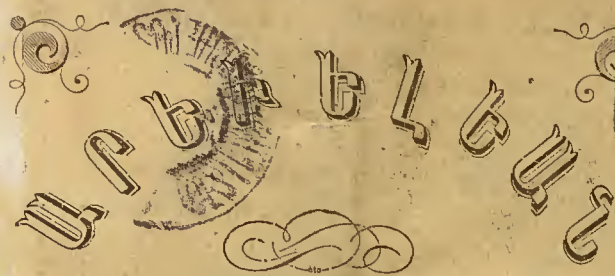

Hon. Rédaction

la Revue Arménienne HANTESS

ont des R. R. P. P. Méchitharistes

Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԽՐԱՂԱՔԱԿԱՆ

29^{րդ} ՏԱՐԻ

ԹԻԻ 23

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1

ԽՐԱԿԵՐ - ՏՆՈՐԵՆ
Մ. ՄԱՄՈՌԻՆՆԱՆ

ԻԶՄԻՐ
ՏՊԱԴՐ. ՄԱՄՈՌԻՆՆԱՆ

ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԱԶԳԵՑՈՒԹԻՒՆ	985
ՖԵՆԷԼԼՈՅԻ ՃԱԿՍԱԳԻՐԸ	990
ՎԱՆՍԱՅ ԱՆՑՈՒԴԱԲՁԸ	1002
ՀՈՆՃԱՐԵՂ ՄԱՐԴԿԱՆՑ ՀԱՍՏԱԿԸ ՆԻՀԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵ	
ԵՒ ԵՐԿԱՅՆԱԿՆՑՈՒԹԻՒՆԸ (Sopp. Կ. Փաշաեան)	1008
ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆ (Գ. Պուպի)	1012
ԱՐՑՈՒՆՔԻ ՄԷՋԼՆ (Ստեփան Մակարեան)	1015
ԳՊՐՑԱԿԱՆ ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆՔ (Աստուծոյ հետ)	1017
հոգի)	1019
ԳԱՂԱՔԱԿԱՆ	1023
ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ	
ՎԵՆԵՏԻՅԻ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԸ	
(Լ. Պալեոգեան — Յուլիան Բ. Մանուկ)	1025
ԻՐ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ (Վահան Անտոնեան)	1029

Ա Ջ Գ

Խմբագրութիւնս պարտ է համարի յայտարարել թէ՛ Մեծ. Ռեդակցիոն. Գաւթեան հրատարած լինելով Ս. Մարտի Գ. Պօլսոյ գործակալութեան պաշտօնէն՝ յառաջիկայ նոր շրջանէն սկսեալ առժամեայ կերպիւ դադարեցուցած է իր Կ. Պօլսոյ գործակալութիւնն։

Ուստի յիշեալ գործակալութեան միջոցաւ իրենց բաժանորդագրութիւնն կատարող մեր գաւառական բաժանորդներէն կ'խնդրուի դիմել ուղղակի Խմբագրութեանս կամ մեր Մեծ. Գործակալայ (եթէ իրենց գտնուած վայրն ունինք գործակալ,) եթէ մտադիր են նոր շրջանին՝ շարունակելու իրենց բաժանորդագրութիւնն։

Ա.

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

Տ Ա Ր Ե Յ Ո Յ Յ

(ՊԱՅԿԵՐԱԶԱՐԴ)

1900

Նահանգ Թուականին

Հրատարակիչ

ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

Եօթներորդ տարի

Գին 6 Դրուշ

» 3 »

Թղթակալ

Քարենեակալ

Կեդրոնատեղի Իզմիր

ՄԱՄՈՒՐՆԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

ՀԱՄԱՌՈՑ և ԸՆԴՈՐՁԱԿ

Ո Ր Ա Յ Ո Յ Յ

Ս. ՓՐԿՉԵԱՆ ՀԻՔԱՆԴԱՆՈՅԻ

ԲԱՐԵԿԻՐԹ ԱՂԶԻԿԸ

Պատկերապատ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ ՅԲԱՆՍԵՐԵՆԵ

ՍԻՄՈՆ ԳԱՓԱՄԱՃԵԱՆ

Կ. Պոլիս Տպագր. Յ. Մասթեմուկան 1900

Գին 5 Դրուշ

ՆՈՒՊԵՐԵԱՆ

ԲԱՌԱՐԱՆ

ՔՐԱՆՍ-ՀԱՅ-ԱԾԽԱՐՀԻԿ

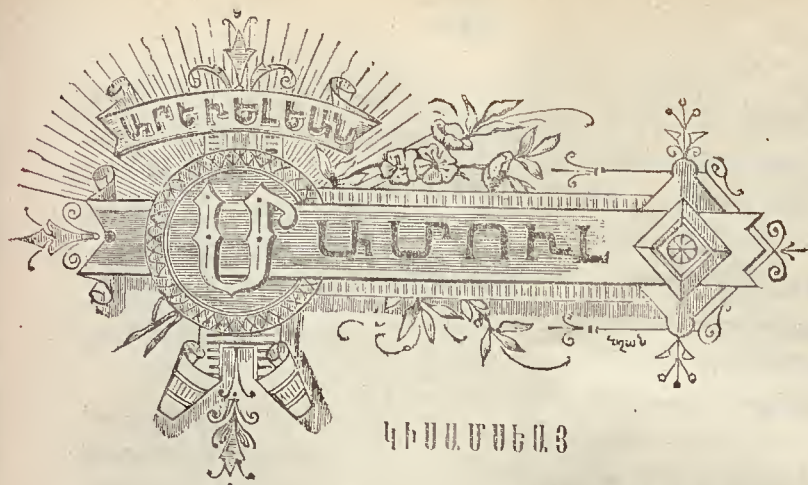
Սոյն բառարանն՝ որու վրայ ձեռնհաս գրագէտներու արտայայտած նպատաւօր, ու պատուարքեր գնահատումներն ի փորձ արդարացած են, Հայ ժողովրդեան ամեն դասակարգերու կողմէ տեսած համակիր ընդունելութեամբ՝ ուրիշ նմանօրինակ բառգիրքներու վրայ ունեցած թէ ներքին անհամեմատ առաւելութեանց, թէ ուսանողներու մատուցած լեզուական դիւրութեանց և թէ գնոյն յետին չափաւորութեան համար, այսօր սպառելու վիճակի մէջ գտնուելուն՝ ամեն ցանկամար, դատած է իր բառգիրքին վաճառման միակ կեդրոնատեղի որոշել Մամուրեան Գրատունն: Ուստի գնորդները կարող են այդ գրատան վարչութեան անձամբ, կամ եթէ հեռուօր վաճառքեր կ'ընակին, գրով դիմել և ստանալ:

Գին Լարակազմ - րդրակազմ	Դր-շ	50
Լարակազմ	»	60
Կաշեկազմ - րդրակազմ	»	65
Կաշեկազմ - Լարակազմ	»	70

ՄԱՍՈՒՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

Այս տպուին Գրքեր, Տեղեկագրեր, Հաշուեցուցակներ, Տեղադրանքներ, Երաժշտականներ, Տոմար, Հարսնետուն, Մահազդ, Այլապարհ, Փապաւէն և ամեն տեսակ տպագրական գործեր, Տաճկերէն, Հայերէն, Արաբերէն, խիստ չափաւոր գիներով:

Տպարանը բաց է ձմեռն ամեն օր առաւօտ ժամը 8-7 և երեկոյն և կիրակի օրերն մինչև կէսօր:

ԿԵ. ՏԱՐԾ

ԹԻԻ 23

1 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1899

ԳՐԱԿԱՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆ

Երասական ժողովուրդներուն մէջ՝ զոս ժողովուրդն է մի-
այն որ սակայ իբրեւ արեւելեան կամ տախական ազգերու մի
խոշոր, հզօր ու տոկուն մասը կ'հռչակուի, այս պատճառաւ
որ թէև երասական աշխարհի բազմաթիւութեան հազարդ ու
համակիր կ'լծուի և պետութեանց մէջ, գերակշիռ նշանակու-
թիւն ու զօրութիւն ունի, սակայն այլազան անտաշ ցեղերու
աարօքն խառնուրդի մը տեսարանը կ'ընկալէ, տեսարան՝ որու
մէջ սլաւեան ցեղը տիրական ցեղն է, և տակաւին կ'ալահէ ոչ
միայն տախական բարոց ու նախապաշարմանց բնորոշ յատ-
կանիչներն, այլ և զանազան օրէնսդրական ու վարչային հիմ-
նարկութիւնները, նոյնպէս տարածեթ խրոխտ գիրք մ'ամեն
լուսաբեր տեսիլներու և ազատական ձկառմանքու բուն հո-
սանքին հանդէպ, որ անդադար Արեւմտաքն գէպ ի Արեւելք,

այսինքն ռուսական աշխարհը կ'իսումեն և արգելական ամեն պատուարներու բախելով հանդերձ, ստէպ այդ ձևումնէ կ'յաջողին սահիլ ու սպրդիլ տակաւ ռուս ընկերութեան եթէ ոչ ստորին միջին խաւերուն մէջ, ներգործելով մտաց ու բարուց վրայ և մերթ ընդ մերթ իրենց ներգործութեան նշանները ցոյց տալով այն անձուկներու արտայայտութեան մէջ զոր իշխանութիւնն իբրեւ բնաշրջական անփաստ երևոյթներ նկատելու տեղ կ'պատժէ իբրեւ ըմբոստական միտումներ:

Եւ ինչո՞ւ այս ծայրայեղ խստութիւնն այն լայնատարած աշխարհին մէջ՝ ուր Մեծն Պետրոս իր հանճարին զօրութեամբ և միանգամայն բռնով ու սրով՝ 17րդ դարուն՝ ջանաց մեծանել քաղաքակրթութեան էական գործակները: Արդեօք վերին իշխանութիւնը շատ անյարմար ու խա՞կ կ'գտնէ ռուս ժողովուրդը լուսոյ վայելման համար, արդեօք տակաւին իբրեւ ճշմարիտ պատգամ կ'ընդունի ինչ որ Ժ. Ժ. Ռուսօ, աստիճանական զարգացման կուսակից, արձակեց ռուս Պետութեան հուժկու հիմնադրին, Մեծն Պետրոսի հսկայական ձեռնարկին դէմ, առարկելով թէ ռուսական տնայապահները դեռ անմշակ ու խոպան են՝ այնքան որ չեն կարող արդիւնաւորիլ անոնց ծոցը ապաժամ ցանուած քաղաքակրթութեան սերմերն, որ պիտի փտտին ու անշնորհ, դատարկ հասկեր պիտի արտադրեն չգըտնելով պարարտ հող ու ճարակ: Եւ այդ պատգամը ասկայն տրամադժապէս ներհակ էր Վոյթեռի տուած վճռոյն իր ռուս Պատմութեան մէջ, Մեծն Պետրոսի ի գործ դրած բարենորոգումներու նկատմամբ զոր իբրեւ հրաշալիք կ'ներբողէր և Ռուս Տէրութեան ներկայ ու ապագայ պայծառութեան ու յառաջդիմութեան վրայ մարգարէական գուշակութեանց հետ կ'շոյշէր շողումներ առ նշանաւոր Կատերինէ Բ. կայսրուհին:

Արդարեւ՝ եթէ Ռուսօի գրեթէ դար մ'առաջ բուն միջոցներով ներմուծուած կարգ մը բարենորոգումներու մասին արձակած պատգամը ճշմարտութեան հիմ մ'ունէր, Ռուս ժողովուրդեան նախկին բնոյթին ու սովորոյթին տեսութեամբ, միթէ այդ հիման վրայ և այժմ ընթանալը ժամանակագրական

սխալ մ'ու բարեշրջութեան օրէնքին զէմ՝ ընդունայն ու զրգոխ
 փորձ մը չէ՞, քանի որ, ինչպէս ըսինք, հնարին չէ պետու-
 թեան մը համար որ տնտեսական, ճարտարական ու քաղաքա-
 կան և այլ կապերով կապուած է եւրոպական տէրութեանց
 հետ, արգիլել որ Եւրոպայի գրական, իմաստասիրական, գի-
 տական լոյսեր չճառագայթեն և իր ժողովրդեան վրայ և անոր
 կենաց այլ և այլ շրջաններու մէջ այլալլութիւններ չգործեն։
 Չինական պատուարներ այժմ այժ ու ներգործութիւն չունին
 այն ելեկտրական, ձայնագրական, հեռաձայնական, օրագրական,
 մեքենաներու զէմ, որ իբրեւ ցանց կ'զօղեն կ'ամփոփեն մինչև
 իսկ իրարմէ բիւրաւոր մղսններով հեռի գտնուող աշխարհներ, և
 անոնց մէջ իբրեւ աննշմարելի հոսանուտ, իբրեւ շլացուցիչ նշոյլ-
 ներ կ'ծաւալեն կ'սփռեն նոր կենաց և նոր բնկերական գրու-
 թեանց տեսիլներ ու խաւարներ։ Եւ Ռուսիա՝ որ վերջին ժա-
 մանակներս միայն բնատիպ հանճարներ արտադրեց գրական
 աշխարհին մէջ, որ այժմ իրաւամբ իր Դոլդզոյով կ'սպարծի,
 Ռուսիա որ, սակայն, գիտական ու իմաստասիրական ճիւղե-
 րուն մէջ Փրանսայի, Անգլիոյ ու Ամերիկայի պէս նորանոր
 ինքնահնար գիւտերով չէ օժտած իր ու հեռաւոր երկիրներն,
 կրնա՞յ պնդել թէ օտար գրականութեանց գոհարները չեն ներ-
 գործած նաև իր բնիկ գրականութեան վրայ — մենք չենք կար-
 ծեր։ Վասն զի ինչպէս բնական լոյսը կ'նկրտի թափանցել և
 անցնիլ՝ ամեն ամբարտակներու հակառակ, մանր մունր ծալ-
 ախիքներէ իսկ և խաւարը գէթ մասամբ ցրուել, նոյնպէս լուսա-
 շող կեդրոններէ զէպ ի աղօտաղին շրջանակներ առ հարկի սո-
 ղոսկելու կ'ձկտին մտային նրբին շառաւիղներ։

Ճոխ, հիւթեղ ու հզօր գրականութիւններ անլրելւ պիտի
 ճարակեն ու վառլոնն սին, վտիտ ու աղքատիկ գրականութիւն-
 ներ, և այս է պատճառն որ ո՛ր և է աշխարհի ծնունդ այլ
 տարբեր երկիրներու վրայ իրենց հանճարին լուսասփիւռ երկե-
 րով ներգարծող մատնաղբեր, գիտուններ, բերթողներ, գտակ-
 ներ բնիկ հայրենիք չունին, և իբրեւ համազգային սեպհականու-
 թիւններ կ'հսլակուին ու ամենուստ կ'յարգուին ու կ'պաշտուին։

Իրա՛ւ, եթէ ուս թաղաքականութիւնը Ռուս դրականութեան չափ արագ չընթանար, եթէ ղուպահեա շարունակելու կը զժկամակի ինչ որ վազուց միասին սկսած են, պատճառն ոչ այնքան խնտառուն, խազական ու շուտաւր դասակարգին զանգաղութիւնն է, որքան կղերական ու սգնուապետական պահպանութիւն մը:

Թէ այս վերջին մի բանի տասնեակ տարիներու մէջ ուսնէրն ինչ դրական դանձեր փոխ առած են օտարներէն և ինչպէս իւրացուցած են եւրոպական ազգերու մատենադրական արտադրութիւններ՝ բիշ շատ անոնց տալով իրենց բնիկ դրոշմը, մատենադրութեան պատմութիւնը ըիսպէս կրնայ հրահանգել մեզ: Մեր նպատակն այդ հարցասիրութիւնն ընել չէ, այլ միայն հարեանցի ցոյց տալ, իբրեւ նշանակելի յարացոյց, այս վերջին մի բանի ամիսներու մէջ, ուս դրագետներու ու թարգմանիչներու ճգունքն մանաւանդ անգլիական ղարութենէ ինչ ինչ նշանաւոր դործեր առաջնելու համար: Եւ յայտնի է որ ուս գրողներու առ անգլիացիս տաճած սերը չէ որ դանտը կ'մղէ հետեիլ անգլիական գրականութեան, ո՛չ, այլ դրասիրական հետաքրքրութիւնը, բանի որ այդ սէրը կրնայ տանելութիւն թարգմանիչ երբ ի նկատի առնուի որ առիւծն և արծիւն ընդհանրապէս անհաշտ ռսոխներ, ներկայ պարագային մէջ մանաւանդ Գրանսլաւեան կոռիւն առթիւ, ղաղտնի թշնամիներ ղարձած են, այն տատիւնն որ Ռուսիա եթէ հնարը գտնէ, ի վեաս անգլիական շահերու բաւական ծանր հարուածներ պիտի տայ ի Հնդկաստան խոտլութիւններ գրգռելով, կամ Պարսկական ու Սֆորանեան սահմաններու վրայ ունեցութիւններ կատարելով: Ի հարկէ, ինչպէս կ'ըսէ անգլիական հանգէս մը, կան սուսեր, ղարդացած դասակարգն, որ ղմերմեր բնաւ օգտուիլ անգլիական գրականութենէ, որիչ դասակարգի մը հակառակ, որու ներկայացուցիչը կրնայ նկատուիլ Նովոյե Վրէժնա, և որ չէ կարող կամ չկամիր բան սովորիլ, բանի որ հին գլախներէ բաղկացած խաւարի ղաւակներ են:

Հետեապէս՝ նոր Ռուսիա հակամէտ է Անգլիոյ դրական

ընտիր աղբիւրներէ իր լուսաւորութեան կարօտը շնուլ, և սխարտ
է բսել որ այդ նորածին կարօտ մը չէ: Արդէն զար մ'առաջ
սկսած է Պէնթէմի, տկանաւոր իրաւագէտ հրապարակազրին մի
բանի գործերու թարգմանութեամբ: Ատամ Սմիթը Ռուսիոյ
սովբեցուց բաղաքական տնտեսագիտութիւն, ինչպէս ժողովրդա-
յին դատարարութեան դասեր բաղած են ուսններն Անգլիա-
յին և Պէլլի ու Լանդաստրի (նշանաւոր մանկավարժներ) ու-
սուցչական զրութիւնը հիմ գտած է բոլոր Ռուսիոյ մէջ:

Այս վերջին մի բանի ամխառն մէջ միայն ուսանելի թարգմա-
նուած և հրատարակուած են, Տօք. Քէյնի Գաղափարական
ճնշեսագիտութեան ուղղորիւնը և մեքոսք. Հերի
Կիպլենի Ռիթսական վաճառականորիւն ու գա-
ղութներ. Ճ. Ս. Միլի Գաղափարական ճնշեսագիտ-
ութեան վերապումը. Դրէյի Ընկերացիւն Անգլիան, Ռու-
քին՝ Հասքնիսի մեաժմունք. Հ. Հրդէնսքի Կորսժ
հրէշներ. Քլիի Անքեշ հեռագրութիւն. Տալլինի բոլոր
գործերու երրորդ հատորը. Մօրիանի Մրեւելեան կրօնք.
Սըր Ճ. Լուպօրի Կեանաց հաճոյիք (հայերէնի թարգմանուե-
լու ընտիր գործ մը) և ուրիշ առանի չափ ընկերբանական,
կրօնական, վրայական (Այնթօ-Իւլանօ Գ. տիպ) և այլ սեռէ գործեր:

Վեսնիկ Լիբօրի Սեպաների թոյն մէջ Պ. Ստորոգ-
հէնքօ, որ Շէյքսպիրի վրայ շատ ուսումնասիրութիւններ ունի,
շահագրգիւ յօդուած մը գրած է “Շէյքսպիրի մէջ սիրոյ և նախան-
ձու հոգեբանութեան վրայ,, : Ներկայ դարուս՝ այդ մեծ բա-
նահիտին անունն ընտանի բառ մ'էր դարձած Ռուսիոյ մէջ:
Առաջին անգամ Վարամզին պատմաբանը շատագուց զանի.
Ռուշէին իբրեւ օրինակ ընտրեց անգլիացի սղբերգուն իր թատ-
րերգներուն համար: Քաղցում շատ ընտիր թարգմանութիւններ
ունի Շէյքսպիրէն. ինչպէս նաեւ Քրօնպէրի, Մուլլըր, Սօքրատե-
րի, և 1898 ին այս չորս գրագէտներն անոր բոլոր գործերու
մի նոր թարգմանութիւնը հրատարակեցին:

Ահա այսպէս՝ թէև հիւսիսային իշխանութիւն մը գրեթէ
կոպիացած զիրք մը բռնկու. կ'ընայ եւրոպական լուսաւորու-

թեան և յառաջգիմական հիմնարկութեանց հանդէպ, սակայն բնիկ իմացական աշխարհն առ հարկի կ'հետեւի, որքան որ միջոցները կ'ներեն, այն գրական հասանքին որ լուսաւոր աշխարհներու զարգացման շարժառիթն եղած են, և որ ժամանակի ընթացքին մէջ պիտի ի դերև հանեն անպէտ ու հակասական զգուշութեան անօրէնութիւններ:

(16)

ՅԵՆԵԼԱՅՐ ԺԱԿԱՏԱԳԻՐԸ

ՊԼՈՒԽ ԺԶ.

Ի ՆԻՒՆՕՐԻՔ

Գրողն՝ ԱՐԹՒՐԻՐ ԽՂԵՒԻԳ

Տիկին Քլըրպօք. Նիւ Եօրքի Քլըրպօք գեղապետին նոր ամուսնացած կինը, տեսանելի չէր այցելուներու համար: Թէպէտ բնդ ունեւորութեան համար հրաման տուած էր, բայց անօգուտ եղած էր այդ հրամանը, քանի որ այցելու մը չերեցաւ: Ճշմարիտը խօսելով տիկին Տը Վիշի իր նոր ընտրած հայրենիքին մէջ ընկերային մեծ յաջողութիւն մը չունեցաւ: Մերակուտական, իբր ամուսինը, կարգուած էր ներա հետ որպէս զի իր տան վրայ հսկէ և իր ճաշատունն շնորհալի կերպով գարդարէ, թէ և այս երկու պաշտօնն ևս ստանձնած էր, սակայն անարդիւն հետեանքով: Տիկին Քլըրպօքի տուն վարելու գաղափարն էր նուազագոյն հոգ տանիլ և առաւելագոյն գոյք գնել: Ամեն կողմն պարօք ըրած էր, յատկապէս գոհարներու և արդուզարդի համար: Հիւրասիրութեան պարտաւորութիւնը կատարելու մասին անչուշտ գեղապետէն բոլորովին տարբեր գաղափար ունէր: Մերակուտականն՝ որ Աօլ Սյրիսի մէջ իշխանական դիրք մ ունէր, այս հաստատ կարծիքն կ'յայտնէր որ շատ աւելի մեծ կարեւորութիւն տալ պէտք է մօի, թէյի ու սառած ջրին քան նորածնութեան, և սովոր էր իր սեղանատունը հրաւիրել բազմաթիւ ունեւոր հիւրերու իր փափաքն

էր անշուշտ կոչնականներու համարումը ստանալ զործապիրական զուարթութեամբ մը: Բայց այս մասին իր կիներ ձեռնառու չէր գտնուեր քանի որ ներս նպատակը կ'երեւէր իր ամուսնոյն հիւրերուն հետ աշխատեցող քահանայութեան վարուիչ:

— Լուսին — ըսաւ նա որ մը, ձախող հացկերոյթ է մը ետք — այնպէս կ'իջար ինձ որ հիւրեր ընդունելու տրամադիր չես: Տիկին, այնպէս կ'ընչակեմ, որ ասանձնութիւնն աւելի կ'սիրես քան թէ Միաց. Նահանգաց հանրաժանօթ անձերու ընկերութիւնը:

— Եթէ ըսել կուզես — պատասխանեց տիկին Քլարայ — հայելիի մը մէջ ինք զինքը նայելով զմայլումով — թէ բնաւ կարեւորութիւն չեմ տար այն գոհնիկ ամուսնին զոր ճաշի կը հրաւիրես, անտարակոյս շատ իրաւունք ունիս: Ո՛չ մարդավար են այն մարդիկ և ոչ աստիճան:

— Ա՛գարմանամ, Տիկին, որ բրիտանական աղնուապետութեան կարօտը կ'ընչես: Չես կարող առանց անոր ապրիլ . . . այո՛, այդպէս է: Շատ կ'ցաւիմ որ լորտ Ֆրէնսիս Օնզլօ Անդլանտեանէն անդին կ'գտնուի: Մեր ընտանեկան չըմանակին մէջ յատուկ տեղ մը պիտի բռնէր, անշուշտ Ինչ կ'ըսես:

— Ինչ է միտքդ — հարցուց Լուսին իր խոշոր աչերը սեւեռելով գնդապետին վրայ սպաննալից: — Ինչ է միտքդ:

— Ինչ որ ըսի — պատասխանեց գնդապետը: Տիկին, ես բնաւ անախտ բաներ չեմ ուզեր ըսել, բայց ահա քաղաքավարական ազդարարութիւն մը կ'ընեմ քեզ որ մի երկու բան գիտեմ: Ես տեղեկութեան յատուկ ազդարարներ ունիմ:

— Միթէ՞ զիս նախատել է միտքդ — հարցուց Լուսին մեղմաձայն և զլուրը ցնցելով՝ միշտ իր անվրդով ակնարկն էրկականը վրայ յառած, այնպէս որ կարծես թէ անոր հոգւոյն խորը կուզէր կարգալ:

— Մի՛ հոգ ըներ, Տիկին, ոչ այդպիսի միտք չունիմ — գոչեց գնդապետն ձեռքը տատանելով ներս դէմ: — Ահա կը յայտարարեմ քեզ, Լուսին: Ես ոչ երէկ և ոչ եռանդն ծնայ: Բաւական զօրաւոր է իմ կամքս, և քեզ բաց է ի բաց կ'ըսեմ որ հպատակ լինելու բնաւ փափաք չունիմ: Արդէն փորձուած եմ, և դու անգոր ես: Այսպէս, հաւատ՝ ինձ, Տիկին, ընդունայն ինքզինքդ կ'ենեղես: Խրատս պահէ, Տիկին, և միտքդ փութէ, քաջ զիտցիր որ չես յաջողիր:

Այնպէս կ'երևէր որ Լուսին գերագոյն ու վճռական ճիշդ

մընեւում կ'ուզէր իր կամքին բոլոր ոյժն ամփոփել, բայց վեր-
ջրփիկնարտուի մը վրայ ընկաւ . . . նկուն: Իր ամուսինը ծի-
ծաղեց ու ու շարունակեց. —

— Կ'տեսնե՞ս շես կարող դուրս ելնել: Ո՛չ, Տիկին, չպիտի
յաջողու: Ուստի, եթէ խորհրդիս հետեւիս, նորէն չպիտի փոր-
ձեմ: Կ'տեսնես որ այդ վարձուքդ զիս կ'զարացնէ, և ես
մարդ մ'եմ որու գայրտը պէտք չէ գրգռել: Ես ամեն կի՛ն
կ'սիրեմ՝ ու կ'յարգեմ, բայց իժեքու հետ ալ հաշիւ տեսնելու
սուր ու կարուկ ձեւ մ'ունիմ: Իմացա՞ր:

Լուսիլ պահ մը լռութիւն պահեց, և ապա ջլախտային ծի-
ծաղ մը բռնեց զինք: — Ահա տես — շարունակեց ամուսինը —
կ'մարմիրիս Այդպիսի ալլալութիւն մը վնասարեւ է քեզ հա-
մար: Հիմակ ըսէ ինձ, ինչպէս է Ռօնին: Ինչու համար վար չի-
ջաւ որպէս զի ալսոր գործի գնալէս առաջ ինձ բարի լոյս ըսէ:
— Ռօնի գնաց — պատասխանեց Լուսիլ կարուկ ձայնով
մը:

Գնա՞ց — բացադանչեց գնդապետը. — Ինչ՞ու համար, ո՞ր
զրկեցիր գանի:

— Այդ իմ գիտնալիք բանն է — վրայ բերաւ Տիկին Քլը-
քսրաբ: — Միթէ ես իրաւունք չունիմ ուզածիս պէս վարուիլ
իմ քեռորդուդ հետ:

— Քեռորդի՞ — կրկնեց նա քեռորդի՞:

— Միթէ իրաւունք ունիս ազգականութեան մասին խըն-
դիր հանել:

— Լա՛ւ, չունիմ իրաւունք — պատասխանեց ամուսինը,
մօրուքը շոյելով. — բայց կ'ըտքմանամ որ թէ և այդքան մօտ
ազգական մ'է, բայց տղան յատուկ սէր մը չունի քեզ համար:
Լաւ, այնպէս կ'հաւատամ, որ զիս աւելի կ'սիրէ քան քեզ:

— Ռօնի անշահ ճաշակ ունի:

— Կարելի է, Տիկին, կարելի է, բայց դու ալ կարող ես
աւելի մարդավար լեզու մ'ունենալ բերնիդ մէջ: Ահա այդ
բանն է որ իմ հիւրերուս բարկութիւնը կ'շարժէ:

— Ի՞նչ տեսակ բան:

— Է՛հ, թող հիմակ մէկդ իւ Միայն ըսէ ինձ թէ Ռօնի երբ
կ'յուսաս որ վերադառնայ:

— Ես բնաւ չեմ յուսար:

— Ահ, կ'նայիմ որ զիւրահաղորդ ժամը չէ՝ ուստի պիտի
հեռանամ: Բայց ինձ նայէ դու, Տիկին, ի բնէ սահմանուած է:

իր, իրաւ, ազնուական կեանքի, բայց մեր Նահանգաց մէջ այդ տեսակ կեանք չկայ: Քերէս օրին մէկը Եւրոպայէն բերենք զայն, և եթէ յաջողինք այն ատեն քու բնական հողիդ վրայ պիտի գտնուիս, բայց մինչև այն ատեն, իմ խօսքիս հետևէ. վար, վար իջիր, և գոռոզութեանդ հրաժեշտ տուր:

Եւ այս սլաքն արձակելէն ետև՝ դնդապետն ելաւ գնաց:

Տիկին տը Վիւնի ականջ գրաւ էրկանը հեռացող քայլերուն ձայնին և ապա գրասեղանին մօտ գնալով նստաւ և սկսաւ խորհիլ Միթէ խոհեմութեամբ վարուեցաւ Անշուտ պէտքէր Անգլիայէն . . . Եւրոպայէն մեկնիլ, բայց, ըստ առակի, տապալկէն կրակին մէջ ցատկել չէ՞ր: Գնդապետը բուռն կրից տէր մարդ մ'էր, և նէ կ'զգար որ բնաւ ազդեցութիւն չունէր անոր վրայ: Նէ սովոր էր արական սեռին հետ ըստ հաճոյս վարուիլ, բայց ահա մարդ մ'որ ծիծաղելով կ'արհամարհէր զինք: Հիմակ ինչ պիտի ընէր, քանի որ բոլորովին անոր պաշտպանութենէ կախում ունէր: Անգոր կ'մնար եթէ չկարենար Եւրոպա դառնալու համար անգլիացի ուղեւոր մը գտնել, թէև այդ երկիրն ալ նոյն պահուն մտաւորքի վայր մը չէր: Իր ամուսնոյն բարեկամները զինք կ'ատէին, և իրեն անախորժ կ'իջուէին բարք ու սովորոյթ որ տարբեր էին Ատլանդեանի միւս կողմի սովորութիւններէն: Այսպէս ուրիշ ճար չկար այլ հնազանդիլ և ներկայանալիս և է յարմար առթէ օգուտ քաղելու համար արթուն հակել: Տիկին Քլըդրպլք բացաւ ապա գրասեղանն և պարունակը քննեց: Անգոյն մեղանով մի քանի նամակներ կային և աշունքն արտասուքով լցան երբ անոնց վրայ ակնարկ մը նետեց:

— Նա կ'սիրէր զիս երբեմն — ըսաւ նէ հառաչելով — և ես զինք սրտագին կ'սիրէի, այո, կ'սիրէի: Լաւ, անցան այն օրերը: Նա լքեց զիս ինչպէս որ լքեց զնէ, և կարող եմ երկուքն ալ հարուածել իրենց որդւոյն միջոցաւ:

Յետոյ Նիւ Եօքի առջի օրուան դրոշմաթուղթը կրող նամակ մ'առաւ ձեռքը և ծայրէ ի ծայր կարդաց: Երկար էր զիրը — Չեմ կարծեր որ կարող լինին տղան երեսն հանել — միմեջեց նէ. — Եւ եթէ այս ծրագիրն ապագային ի դրոժ գըլուի, իր ընտանիքին համար այնպէս կորսուած պիտի լինի ինչպէս աւագի հատիկ մ'անապատին մէջ, կամ յարդէ խուրճի մը մէջ ասեղ մը:

Ասլա մտածեց թէ պա՞րտ էր այրել թէ՛ ոչ գրասեղանին մէջ պահել նամակը: Աւերի յարմար դատեց պահել և գաղտնի զգրոցի մը խորշին մէջ՝ իբր ապահով վայր մը, տեղաւորեց: Կէս օրէն ետք՝ վէպեր կարդալով ու դաշնակ անելով անցուց գանդազօրէն: Այցելու չեկաւ: Ճաշի ժամուն դնդապետն ալ տուն չգարձաւ: Սակայն բոլորովին անվրդով մնաց այս մասին, քանի որ նա ալ երբեմն տունէն դուրս մնալու սովոր էր. Բայց երբ այլուր ճաշելու օրուէր, իր օրօշումը հեռաձայնով սովորաբար կ'հաղորդէր կնոջը: Ձանց ըրած էր լուր տալ այս անգամ և Տիկին Քլեղդարք միակուկ ճաշելու միտքը դրաւ և հարկ եղած հրամաններն արձակելէն ետև՝ օրօշ ժամուն ճաշն ըրաւ: Երբ սեղանը, որ զարդարանք գրուած էր, վերցուցին, գլանիկ մը վառեց որ ծխէ, թէև ամուսինը զինք կ'սաստէր այս սովորութեան համար, և քանի որ բացակայ էր նա, նիքօղիմի մուսը վայելելու հաճոյքէն չուղեց զրկուիլ: Պահ մ'ետք, դուռը կռնակի վրայ բացուեցաւ, և դնդապետը ներս մտաւ: Շատ գունատ էր և դէմքն այլայլած: Տարակոյս չկար որ բուն բարկութեամբ բորբոքած էր:

— Բոլորովին օտարական մ'ես հիմակ — ըսաւ նէ թեթև ծիծաղով մը — և առանց քեզի ըրի ճաշս: Բնաւ կորուստդ չը զգացի, վասն զի շատ համով էր, նոյնպէս գլանիկս: Առ հատ մը:

Գնդապետը գլանիկի տուփն ծանրապէս առաւ և բոլոր ուժովը պատին նետեց: Կինը ուսերը ցնցեց, և նորէն խնդաց: — Ի՛նչ տղայ ես: Ռօնին կ'իշխեցնես ինձ, թէև անոր բնաւ ազդակիցը չես:

— Եւ միթէ դու ազգակա՞նն ես — հարցուց դնդապետը ծանրօրէն, մէն մի բառ կշռելով օրպէս թէ կ'երկնէր իր ձայնին վստահիլ:

— Այո՛, եմ: Միթէ չըսի արդէն որ Ռօնի խմքեւորդիս է:

— Եւ միթէ սուտ մը չէր ըսածդ:

Գաղար մը յաջորդեց և իրարու երես նայեցան ինչպէս մենամարտիկ մը կ'նայի հակառակորդը ու պատրաստ յարձակելու և զգուշ: Կինը նորէն խնդաց:

— Այս իրիկուն բաւական տխուր ես:

— Ուստի կարելի եղածին չափ կարճ պիտի լինի այցս:

— Հա՛, հա՛, միթէ այցի՞ եկար ինձ: Միթէ բաժանման հըրաման մ'առնելու միտք ունիս:

— Բնաւ բաժանման հարկ չկայ:

— Այո՛, կ'իմանամ, ամուսնալուծում է նպատակդ: Ստէպ Լսած եմ որ յԱմերիկա ամուսնական կապեր լուծելու շատ գիւրութիւններ կան: Միթէ Նիւ Եօրք ալ այդ տեսակ բաներու յարմար տեղ մ'է:

— Բնաւ հարկ չկայ, Տիկին, ամուսնական կապեր լուծել:

— Այո իրիկուն շատ ու շատ կախած ես — ըսաւ Լուսիլ՝ զլանիլը բերանը դնելով — կ'ատեմ եղբերու արտաշները: Բոլոր այս կէս օրէն ետք զլուխ ճաթեցուցի պատասխան մը գտնելու սա հանելուկին թէ՛ ինչո՞ւ համար կրնդ եղայ:

— Երբէք դու իմ կրնս եղած չես — պատասխան տուաւ զնդապետը կարճաօտ:

Լուսիլի գոյնը նետեց, ապա դէմքը կարմրեցաւ: Բոլոր բարձրութեամբը ոտք ելաւ:

— Եւ այդ ըսելու համար էր որ ելար եկար:

— Հիմակ, Տիկին, պարզ խօսինք: Դիւցազնական բաներ չեմ սիրեր: Ես խնդիրն իր պարզ ձևին պիտի վերածեմ և դու ալ հանդարտօրէն համակերպիլ պարտաւոր ես: Յնա ըսելիքս: Սըխալ մը գործեցի ձեզ կնութեան առնելով:

— Փոխադարձ եղաւ սխալմունքը:

— Բայց, Տիկին, վիճելու պէտք չկայ: Անցեւոյն վրայ չծանբանանք, և եթէ հակառակ վարուիս դու պիտի լինիս մեղաւորը: Արդէն գիտես, թէ ես սխալ մի գործեցի դու մեծագոյնն ըրիր: Միթէ կրկնայրութիւն ըսուած ոճիրը գիտե՞ս ինչ է:

— Այո՛ — ըսաւ Լուսիլ պաղ աշիւնով — իմ մէկ տկարութիւնս է, կրկնայրութեան յանցանքը գործեցի քեզի հետ ամուսնանալով:

— Եւ այդպէ՞ս կ'խօսիս ինձ առանց չիկնելու — բացողանջեց ամերիկացին՝ սաստիկ զարմանալով կնկան յանդդնութեան վրայ: — Այդ ուրեմն գիտես որ կրնամ քեզ զնդանը նետել տալ, Տիկին:

— Այդ պիտի բան մը չես կարող ընել — պատասխանեց նէ:

— Տիկին, լեզուդ քեզի քաջէ — ըսաւ զնդապետը վայրագին, — Այդպէս մի շատ գրգռեր գիտ: Ամեն բանի չափը կայ, ահա կ'աղբարարեմ քեզ, և քիչ մ'ալ չափն անցար:

— Հօ՛, հօ՛, ես ամենևին չեմ վստանար քեզնէ: Ինչ պատճառաւ որ դիս բանտ դնել տալէ կ'դիւրանեաս, նոյն պատճառաւ ինչ ստղաններու պիտի արգիլուիս: Խնդիրն ալ շուտով ա-

ռանց սալաննութեան. քու հայրենակիցներդ անգամ անփոյթ են կնկան մասին . . . կին ծեծողներ են:

Գնդապետը ակռաները կրճտեց և բռունքը սեղմեց, բայց հանդարտ մնաց:

— Տիկին, իրաւունք ունիս — ըսաւ վերջապէս — բոլորովին իրաւունք ունիս. ես չպիտի սպաննեմ քեզ. այդ պաշտօնը պիտի թողում ամուսնոյդ . . . երբոր բանտէն դուրս ելնէ: Բայց մեր գործին դառնալով, ահա կ'որդորեմ քեզ ճամբայ ելնել: Մասնաւոր տեղեկութիւններ ստացայ թէ դու մազապուր ա. զատած ես մեծ փոռեգէ մը: Ամուսինդ բռնած են և քեզ ալ պիտի բռնէին, բայց ամբաստանները խնայասէր մարդիկ կ'երեւին, և էրկանդ ձեռքակալութեամբ գոհ եղած են: Այսպէս փոխանակ բանտ զնալու՝ երբ Նիւ Եօրք հասար, ինձ հետ տունս եկար, և շատ աղւոր տուն մը դարձուցի դայն, Տիկին: Եւ սենեկին չորս դին դարձուց աչերն, սենեակ մ'որ թանկազին զարդերով ու պճպճուն զեղորներով լեցուն էր: — Բաւական սուղի նստաւ ինձ այդ ամենը:

Շատ հաւանական է — պատասխանեց նէ հանդարտօրէն. — բայց կարողութիւնդ կ'ներէ:

— Սյո, բարեբախտաբար, կ'ներէ, Տիկին: Որիա Քլըքըր-պըք բաւական միջոցներու տէր է:

— Լաւ ևս էր որ հարստութեամբդ չսպարծիս, ապա թէ՛ ոչ ապա՛ ինեւրու պիտի պարտաւորիմ:

— Ազա՛հ, ինչպէ՛ս, ի՛նչ յարաբերութիւն ունի գանձա քեզ հետ, Տիկին: Այդ ամենն անցան գացին: Մեր հաշիւը գոցեցինք երբ տիկին Քլըքըրպըք տիկին Վինչ դարձաւ:

— Ոչ բոլորովին — ըսաւ Լուսիլ պաղուկ ժպիտով մը. — Պէտք էր որ գործի անշա՛ մարդ մը լինիս, թէ և մեծ հարստութիւն մը զիջած ես:

— Այո, ես իմ ծրարս ըրած եմ, Տիկին — պատասխանեց նա անհանգստութեան անոնոյ զգացումով մը — իսկ թէ գործի մարդ եմ թէ ոչ, լաւ, կարող ես զիս ճանչցողի մը հարցնել:

— Բնաւ հարկ չկայ — ըսաւ Լուսիլ. — վասն զի ես անձամբ կարող եմ փորձել այդ բանը: Իրրեւ գործը գիտցող մարդ մ'ինչ մտադիր ես տալ ինձ որպէս զի հեռանամ երթամ:

Գնդապետը թեթեւ մը սուլեց և պահ մը խորին սքանչալ-ցումով նայեցաւ այն կնկան զոր երբեմն իրրեւ իր կենակիցը

նկատեր էր: Ապա կամացուկ մը հանեց գրասպանը գրպանէն և մի քանի դրամատոմս քաշելով՝ ներս առջև դրաւ: Լուսիլ առաւ այդ դրամատոմսերն ու համրեց: — Իբր առաջին վճարքդ է՝ չէ — դիտել տուաւ նէ — և կ'տեսնեմ թէ քաջ գիտես ի՞նչ է տուրեւառը: Իմ կարծածէս աւելի յաջողակ վաճառական մ'ես: Հիմակ գումարը կրկնապատկէ և մեր հաշիւը կը դոցոխի:

Ծերակուտականը նորէն հանեց գրասպանը, որու խորշերէն քաշեց մի քանի տոմսեր և Լուսիլի առջև դրաւ, և առաջուան պէս նէ առաւ ու մեծկակ գումարի մը տիրացաւ:

— Գո՛ւ պիտի մնա՞ս, և ես չպիտի նեղեմ քեզ — ըսաւ նէ — կարող ես ինձ վստահիլ:

— Այո, գո՛ւ եմ, Տիկին, և կարող եմ վստահիլ — պատասխանեց դնդապետը: — Շատ իրաւամբ կ'խորհիս որ գայթակղութիւն չեմ ուզեր . . . այո, չեմ ուզեր: Բայց եթէ գայթակղութիւնն անհրաժեշտ է, այն ատեն մեծագոյնը պիտի պատահի: Եթէ վերադառնաս, Տիկին, ու գիս նեղես, այն ատեն ուրիշ ընթացք մը պիտի բռնեմ, ծայրագոյն միջոցին պիտի գիմեմ:

— Պիտի սպաննե՞ս զիս հրացանով:

— Այնպէս կ'թուի որ այդ միջոցը պիտի գործածեմ. դու վտանգաւոր կ'իս մ'ես, և երբ անգամ մը հեռանաս, այդ խորհուրդը շուտով կ'գործադրուի: Այսպէս ուրեմն գալիքը գիտես, և հիմակ որ այսպէս բարեկամական խօսակցութեամբ խնդիրը պարզեցաւ, կուսելու պատճառ մը չունինք: Լուսիլ ահա ձեռքս:

Լուսիլ դառնագին ծիծաղ մ'արձակեց:

— Միթէ կարծե՞ս թէ ձեռքդ պիտի բռնեմ, եթէ բռնելով կարենայի զայն մաքրել, կուրծքիս վրայ պիտի դնէի:

— Լա՛ւ, ինչ ըրի, Տիկին:

— Լա՛ւ, իմ բաղդիս վերջին հարուածը տուիր: Եթէ պաշտպան կենայիր իմ հետ յառաջ պիտի երթայի: Հիմակ, քանի հաճելի պիտի լինի ինձ քու մահուանդ ատենկադրին ընթերցումը:

— Ես ալ կ'հաստատեմ որ հաճելի պիտի լինէր — ըսաւ դնդապետն, արիւնհելու չափ իր շուրթը խածնելով: — Մինչև այն օրն՝ կարող ես այս կարգաւ: Առ այժմ, Տիկին, քեզ մնաս բարով կ'ըսեմ:

Եւ ներառալն դրոշմաւոր թուղթ մը թողլով՝ գնդապետն առաւ քալեց:

— Լուսիլ առանձին մնալով քանի մը վայրկեան խոր մտածութի մէջ ընկաւ: Հիմակ ի՞նչ պիտի ընէր: Արդէն գուշակեր էր փոթորիկն ու իր անցելոյն գիւտը միայն ժամանակի խնդիր մը նկատեր էր. Ուստի՝ յանկարծակի չեկաւ գնդապետին դասալիքութենէ: Նէ հոգ տարեր էր աղամանդներու ու թանկագին քարերու պաշար մը կապել, և հետեւապէս կարօտութեան մէջ չէր գտնուեր այն պահուն: Ծերակուտականէն շորթած դրամատոմսերն ալ ահագին գումար մը կ'ներկայացնէին և իր աշխարհիկ ճոխութեան արժէքը կ'աւելցնէին: Բաց աստի, Լուսիլ ունէր նաև իր գեղեցկութիւնը: Նէ հայլիին մէջ նայեցաւ և զողգողացաւ: Իր էրիկն ի՞նչ պիտի ընէր երբ բանաէն խոյս տար: Հարկը անգամ՝ այդ հարցումն ինքն իրեն ըրաւ, և ժամ մ'առաջ նոյն հարցումն առաջարկուեցաւ իրեն: Անշուշտ դատաստանի ահռելի օր մը պիտի լինէր:

— Նա պիտի սպաննէ՛ գիս — մըմնջեց նէ. — աւելի ճարտար է քան այս պարծուկ ամերիկացին: Այո՛, պիտի սպաննէ՛ զիս: Լաւ, եթէ սպաննէ, ի՞նչ փոյթ:

Եւ ապա ծերակուտականին տուած թուղթն առաւ, անոր վրայ աչք մը նետեց անհոգութեամբ մինչև որ մեկնով զըրուած տաւերուն հասաւ: Ահա այն ատեն իժէ մը խածուածի մը պէս ետ ետ գնաց. դրոշմաւոր թուղթը կ'յայտնէր աշխարհի ընդհանրապէս, և մասնաւորապէս ամերիկեան մայրաքաղաքին, որ լրտ Թրէնտիս Օնգլո, անպարտ ելած սպանուհւոյն ամուսինը, վերջերս Նիւ Եօրք հասած է:

* * * *

Յորէնք իր խուզարկութիւններն սկսելով իմացեր էր չուտով՝ Նիւ Եօրք հասնելուն, թէ տիկին Քլեգրայըք ձեռքակալուած չէր . . . թէ հեռագիր մը կ'ձանուցանէր ոստիկանութեան որ ձեռքակալութեան հարկ չկ'օր: Այսպէս ոստիկան սղայն, որու խորհուրդ հարցուցած էր Յորէնք, չէր կարող ուրիշ բան մ'ըսել:

— Կ'տեսնէք — ըսաւ նա — առ այժմ՝ բան մը չենք կրնար ընել, Պարոն: Գնդ տպեալը շատ յարգուած մարդ մ'է, ճերմակուտական մ'է, և մինչեւ որ մեզ շարտօնեն միջամտել անոր դժոճերուն, կ'պարտաւորինք ձեռնպահ մնալ: Դուք կ'ըսէք թէ անոնց հետ եկող աղան ձեր օրդին է՝ այդ կրնայ ստույգ լինիլ:

բայց տղան գնդապետին պաշտպանութեան ներքեւ է, ուստի չենք կարող առեանգումի մը գործին մէջ մտնել:

— Բայց ձեզ կ'ըսեմ որ որդին իմա է:

— Կրնայ ձերը լինիլ, կրնայ չլինիլ: Պնդապետին խօսքը ձեր խօսքին չափ արժէք ունի, և քանի որ տղան անոր թիւին տակն է, չեմ գիտեր թէ ի՞նչպէս պիտի ձեռնտու գտնուինք քեզ: Եթէ խորհուրդս կուզէք, թող տուէք որ քիչ մը ժամանակ անցնի: Այդ տան վրայ հսկողութիւն պիտի լինի և եթէ հաստատուի թէ տղան առնուած է այդ կնիք ձեռքէն, որ իրր մօրքոյրը կ'ներկայի, այն ատեն պէտք եղածը ձեզ կ'ժամանուցուի և դուք ալ տեսարան կ'ենէք: Հիմակ ինչ որ առաջարկեմ օգուտ չունի, Պարոն, ո՛չ, լորտս:

— Ուրեմն ինձ օգնելու կ'մերժես — ըսաւ Ֆրէնկ բարկութեամբ: Եւ թէ և բոլոր ճիգը թափեց որ համոզէ ոստիկանութեան գործակալն, բայց անօգուտ եղաւ, և ի վերջէ ըսաւ.

— Գոնէ գնդապետին հասցէն չպիտի գլանաս ինձ:

— Ձեմ կարող ըսել թէ կրնամ տալ: Պնդապետը գործի մարդ է, և յարմար վայրն անոր անունը ամենուն բերնէն պիտի լսես: Բայց իմ պաշտօնէս դուրս է իբրեւ անուանացուցակ գործել: Անշուշտ, առանց իմ օգնութեան անոր պիտի հանգիպիս: Այսպէս ուրեմն, լորտս, եթէ դու գործ չունիս, ես ունիմ, և քեզ մնաք բարով պիտի ըսեմ:

— Այս ըսելով պաշտօնաւորը գլուխը ծռեց ու հեռացաւ: Ֆրէնք տեսնելով որ բան մը չունի ընելու, իր ճամբան դնաց: Որովհետեւ Միացեալ Նահանքն հասնելու համար Ֆրէնք շտապեր էր, ժամանակ չէր ունեցած յանձնարարական գիրեր առնել, և հիմակ տարօրինակ քաղցի մը մէջ ինքզինք առանց ծանօթի մը գտաւ: Պրօտուէյ զարկաւ և առաջին արահետին մէջ սկսաւ ճեմել և միայն անձանթ գէւքեր տեսաւ: Նիւ Եօրքի մեծ պանդոկի մ'իջևաներ էր և իր բուն անուան տիպ կեղծանուն մը տուեր էր խոհեմութեամբ: Այս կերպով իբր ծպտելով, անյայտ մնացեր էր, և ոստիկանութեան գործակալն որ ինքնին բարի մարդ մ'էր, խոստացեր էր զաղանիքը պահել: Այսպէս յապաղմանէ դժգոհ, Ֆրէնք անհոգ կ'իջափառէր մինչև որ իրիկուն մը զարմանալով ընդունեց տոմսակ մը պաշտօնատունը ներկայելու:

— Կ'տեսնե՞ս որ չմոռցայ քեզ — ըսաւ պաշտօնաւորը: — Կարծեմ թէ այժմ կրնանք գործի սկսիլ: Քու փնտաւած տղադ

գնդապետին պաշտպանութենէ ելած է . . . այլ ևս անոր խնամոց ներքեւ չէ:

— Հապա ո՞ւր է — հարցուց Ֆրէնք եռանդազին:

— Այդ հանելուկ մ'է, Տէր իմ, և առ այժմ չեմ կրնար պատասխան տալ: Այս իրաւ է որ բիշ մը գործին ետեւէն ընկած . . . քաջ դէտ մը խնդիրը խուճարկելու ելաւ, և այնպէս կ'իջարկէ թէ լոյս մ'առած է:

— Ի՞նչ բսել կուզես:

— Լաւ, կարճ ըսեմ: Հրաման տուինք դէտին որ աղուն վրայ հսկէ և նայի թէ տղան գնդապետին տունէն պիտի հեռանա՞յ թէ ոչ: Լա՛ւ, գործակալն իր պաշտօնը լաւ կատարեց, և ձանայց մեզ որ աղան տարին: Այս ստոյգ էր, բայց . . . , և խօսքը կարեց:

— Միթէ դիտե՞ս թէ հիմակ ուր է որդիս — ըսաւ Ֆրէնք բարկութեամբ:

— Լաւ, Տէր իմ, ճիշտը չեմ կարող ըսել: Մեր մարդը վազեց եկաւ և աղուն մեկնումը մեզ իմացուց, շատ աւելի աղէկ պիտի ընէր եթէ անոր հետքը չ'իջուր:

— Եւ ի՞նչ ընելու մտադիր ես:

— Ո՛հ, ինչ որ պէտք էր ըրինք: Առաջնակարգ պաշտօնատար մը՝ զրկեցինք որ գործին ետեւէն իյնայ, և տարակոյս չկայ որ հիմակ քաղքին ամեն կողմը կ'ընթի նա որպէս զի որսը գտնէ: Երրորդ հետքը գտնուի, վստահ եղիր որ ձեզ իմաց կ'արուի: Այս մասին գնդապետն վստահեցի և անպարտ է, կի՛նն է որ այս խաղը կ'խաղայ: Առ այժմ որոշ կարծիք մը չունինք այդ կնկան վրայ, բայց գործին մէջ մատ ունի և այս է բանին ամենէ վատ կողմը: Դարձեալ անհոգ եղիր, մեր պաշտօնը շատ արթնութիւն կ'սպահանջէ և ձեզ համար ամեն միջոց ի գործ պիտի դնենք:

— Բայց միթէ ես չեմ կրնա՞ր բան մ'ընել:

— Լա՛ւ, չէք կարող ընել, Տէր իմ, չեմ կրնար ըսել որ կարող էք ընել: Լաւ ևս է որ վաղն իրիկուն մեզ երեւիք, որ առած լուրերս ձեզ հաղորդեմ: Նոյն պահուն ինքզինքնիդ պահպանեցէք, վստահ չ'օտարականի մը համար Նիւ Սօքս վտանգաւոր քաղաք մ'է: Եւ քաջ գիտեմ որ դուք անգլիացիք արիասիրտ մարդիկ էք՝ բայց Ատլանդեանի այս կողմն ալ հասուն մարդու առեանգում ըսուած բանը անծանօթ չէ: Ուստի հոգ տարէք ձեր անծին վրայ, Պարօն . . . ո՛չ, լորտս պիտի ըսէի:

Ֆրէնք ժպտելով սլաշտօնատարին ուղղագրութեան վրայ՝ հեռացաւ յաջորդ իրիկունքը վերադառնալու մտօք։ Պանդոկն երթալու ճամբուն վրայ փողօցին ծայրն մեծկակ տունէ մը պիտի անցնէր, և քալելու տանքը դիտեց որ մէկն գետնայարկի մը սենեկին պատուհանէն իրեն կ'նայէր։ Դէտ ի այն կողմը դարձուց գլուխն և իսկոյն շերտդոյր մը վար իջաւ, բայց անկից առաջ երկու սուր աչքեր պահ մ'իր աչքերուն մէջ պիշ պիշ նայեր էին։ Իր ճամբան շարունակեց և ապա յանկարծ կանկ առաւ, բոլորովին մինակ էր, վասն զի փողօցը անցուղարձ չունէր նոյն սահուն։ Ֆրէնք ձեռքը ճակտին տարաւ և դուռը որ-սէս թէ տենդային նոպայէ մը բռնուած լինէր։ Այնպէս կը թուէր որ անտեսանելի, ահարկու թշնամիի մը դէմ՝ կ'մաքառէր։ Նրեան ի վար իր քրտինք կ'հոսէին, և ապա յանկարծ աւելի հանդարտ, այլ անբնական հանդարտութեան վիճակի մը մէջ ընկաւ։ Կարծես թէ ջախտական դող մ'ունէր։ Նա կը շարժէր այնպէս որ իր թէ գորութիւն մ'իր շարժումները կը մղէր։ Վայրկեան մը միայն վարանոտ մնաց և սպա սկսաւ յառաջ քալել, ծանր ծանր բայց անկրէպ, նա կ'քալէր ընդ առաջ քնալքիկի մը պէս։ Լայն լայն բացած էր իր աչքերը, որ սակայն, անակնարկ էին, քովքնտի կախուած էին թեւերը դանդաղօրէն, մինչև այն վայրկեանն ուր դուռ մը բանալու պէտք տեսաւ, յետոյ կամացուկ մ'երկնցուց իր աջ թեւն և իր կարկամ ձեռքը բռնեց բռնատեղը։ Առաջ գնալով սրահը մտեր էր։ Մանր ծանր սանդղէն վեր ելաւ և ծանր ծանր մտաւ ընդարձակ սենեակ մը։ Նորէն դուռ մը բացաւ, և նորէն յառաջացաւ, մինչև որ՝ ըստ երևոյթին յոգնաբեկ, աթոռի մը վրայ ընկաւ։

Երբ Ֆրէնք ինքզինք գտաւ, այնպէս երևակայեց որ դեռ տարօրէն երապի մը մէջ էր, վասն զի՝ թէ և իր նստած սենեակըն իրեն անծանօթ էր, ընտանի գէմը մ'իր վրայ կ'հակէր։ Կին մ'այն ինչ ձեռքը անոր ճակտէն վար սուեր էր և գլխուն վրայ կ'կենար։ Ֆրէնք սոսկալով բացադանջութիւն մ'արձակեց և ուք ելնելու փորձեց։ Կինն սկսաւ ժպտիլ և ձեռքը քաշեց, այնպէս որ Ֆրէնք նորէն ընկաւ իր աթոռին վրայ։

Լորտ Ֆրէնսիս Օնլլօ և Տիկին աը Վինյի դէմ առ դէմ կը դանդաղէին։

ՎԱՆԱՅ ԱՆՑՈՒԴԱՐՁԸ

28 Մեղրեֆեր

Սանդխտեան վարժարանի մէջ եօթն ընթացաւարտ սանուհիներու վկայականի բաշխման հանդէսը կատարուեցաւ ամսոյս 8ին: Այս հանդէսին համար 40 օրէ ի վեր պատրաստութիւններ կ'տեսնուէին: Հինգ վարժուհի քոյրեր այդ վարժարանի մէջ կ'ընակին 3-4 տարինէրէ հետէ, մինչ վարժարանն շատ նեղ կ'ըլլայ 500 սանուհիներու համար: Դիտուեցաւ որ այդ քոյրերու մականուններ տարբեր տարբեր (Աճէմեան, Մանիդիկեան և) կարդացուեցան, որպէս զի ժողովուրդն անգէտ մնայ իրենց էություններու, որ կուսակցական շահագրկութեան առանցքին վրայ կ'ընդունան: Տ. Ներսէս Սրբազանն իրաւամբ մեր կրթական հանդէսներու ճօնութիւնն, իբր ժամանակին անպատշաճ ցոյցեր քննադատեց և խստիւ պախարակեց մեր իդական սեռի պճնազարդութիւնը, չըսեմ պչրասիրութիւնն, բայց բնաւ չյայտարարեց թէ կարուձեւի սկզբունքն մտցո՞ւց իդական սեռի այդ երեսնամեայ կրթարանին մէջ, կարո՞յն կ'ընչտեմ, զի մեր եօթնամեայ մանուկներէն օկոսեալ՝ եւրոպական տարազով կ'հագուին կ'փոխուին այր ու կին, ծեր ու տղայ, և սակայն քաղաքիս հաղարաւոր հայ ընտանեաց մէջ՝ մեր մատներուն չափ տիկիներն ու օրիորդներ չկան այդ տարազին ձև ու կարին հմուտ: Յաւարտ հանդիսին երբ տեսչարանն ելան, Նորաշէնի ուսուցիչներն ուղերով վերէժ լուծել՝ նախատեցին զՎահրիճ Վ. որ բացակայ էր, «Արմաշական աղայ, դեղնակտուց և» անուանելով ի ներկայութեան Ներսէս Ս.ի որ կշտամբեց զանոնք, յայտարարելով թէ, Վահրիճ Վ.ի նման արժանեաց տէր չորս վարդապետ հազիւ ունի Աղդն:

Ն. Սրբազնութիւնն ամսոյս 10 օրն ուղեորեցաւ Աղթամար, ուր՝ խաչի վերացման տօնի օրն, Սեպտ. 12, առաւօտուն պատարագեց և իրիկունն՝ խաչվերացի ան-

դասաանն կատարեց ի ներկայութեան քաղաքացի և գիւղացի ուխտաւորաց: Ուշտունցին ոգի առած կ'թուի, լսելով թէ Կաթողի տի ձեռնադրուի իրենց վանքին: Ուշտունցին խալառ տ'ուծանայ իր աթոռէն ու Եկեղեցիէն, եթէ երբէք իր յոյսն ի դերև ելնէ: Ներսէս Եպսկ. յայտարարած էր Պատրիարքարանի թէ ինքն մտադիր է 30 գիւղական դպրոցներ բանալ: Բայց այսպիսի չարաշուք ժամանակի մէջ, ուր ամենուստ սովահոս կ'բուրէ, այդպիսի փափուկ ձեռնարկութեան մ'իրագործումն, ըստ իս, անհնարին է:

— Յորենի չափն որ ամառ 40 - 45 դահեկանի իջած էր, երաշուութեան առթիւ տակաւ 80 ի բարձրացաւ և այն՝ առանց նմայն երևելու: Ամսոյս 15րդ օրն բուռն փոթորիկներ, վայլակ, կայծակ, կարկուտ ու անձրևներ շանթահարեցին Թաթաւաշներու յուսոյ խարխիւն և ուրեք ուրեք ողողումներ պատճառեցին: Իսկ 23րդ օրուան 7 ժամու ընդհանրական տեղատարաւներն արդէն սոսկալի սովի մը կասկածներն մոտամբ փարատեցին, թէև, կ'յաւիժ ըսել, ժողովուրդին ամենաստուար մասն ոչ դրամ ունի, ոչ հաց և ոչ վարկ . . . : Գրեթէ ամեն օր կ'անձրևէ:

Խաչվերացի տօնի օր բաղմաթիւ մատաղներ եղան զանազան թաղերու մէջ, արանց և կանանց իսկ հանգանակութեամբ, անչիւ համար: Մակոյն ագոնց ամենամեծ մասըն հանգանակողներու և ունեւորներու որկորին միայն կուր կ'լինին միշտ, թո՛ղ զուրիշ անբարոյութիւններ, որ գործուին այս առթիւ: Մատաղն ընդունելութիւն մ'է յանուն աղքատաց, բայց ոչ է պարտ առնուլ զհաց մանկանց և արկանել շանց: Թող ունեւորներն իրենց տներու մէջ մատաղ ընեն ու բաշխեն: Բայց ինչ հարկ խումբ խումբ պատանիներ, պնակ ի ձեռին, թափառիլ թաղէ թաղ և տնէ տուն, կամաւոր մուրիկ դառնալ, ամեն անցորդի դէմ տնկուիլ, « Մատղի փարա՛ տուր » դռնել, և ապա այդ նուիրակն փարայով քանի մ'օր ուտել, արբենալ, լրբանալ, զողովութեան և դիմել:

—կաթոլիկ մայրապետներն օրիորդաց վարժարան մ'են բացեր խաչ-փողան, Հայկ. որբանոցի մօտերն. ցարդ-350էն աւելի օրիորդներդ իմեր են հոն այլ մերժուեր են և միմիւ այն կաթոլիկ կամ կաթոլիկութեան տրամադիր ընտանեաց օրիորդներն ընդունուած են, 60 ի չափ. իրենց հմտութեանց, գարդացմանց ու մանաւանդ գրաւիչ վարմանց պատճառաւ, Մայրապետներն՝ յաջող հունձեր պիտի ունենանմեր երկրին մէջ:

— Վարագաց որբանոցի ուսուցիչներն այնպիսի թեթեամտութիւններ ցուցած են որբերուն, որ ուծանալով յրուիլ սկսած են: Ներսէս Վ. որ Յովնէփ Եպսկին դրադիրը լինելու էր, Որբանոցին տեսուչ կարգուած լինելով, Պ. ուսուցչաց ու որբոց յարաբերութիւնները ընդհատեր է զպրոցէն դուրս: Լաւագոյն չէ՞ արդեօք իսպառ վտարել այդ տղէտ պարոններն, քան այդպիսի անբնական ու վտանգաւոր ճշման ներքեւ դնել:

19 Հոկտեմբեր

— Յորենի չափն 60-70 դահեկանի կ'ծախուի. շոգե-նաւի չգոյութեան պատճառաւ՝ բաղմաթիւ ցորեններ մեր ծովի ափերու վրայ կ'փտտին և սակայն անկարող կը լինինք, եղանակի խտութեան առթիւ, զանոնք աստ փոխադրել մեր առաքատտանաւերով: Գիւղացւոց $\frac{1}{4}$ ն հազիւ տարելից ապրուստ ունի, մինչ մնացորդին $\frac{1}{2}$ ը՝ վեցամսեայ և $\frac{1}{3}$ ն՝ ոչինչ:

Հայկ. Որբանոցն սմաոյս 15րդ, ուրբաթ օրն ընդհանուր աշակերտներով տօնեց Մամուրեան Մատթէոս Էփ.ի — Ա. Մանուէ հանճարեղ ու բազմերախա խմրագրի կրթական ու գրական Յորելեանն: Եթէ Տ. Ներսէս Ս. չհաճեցաւ իր նախադահութեան ներքեւ, կիրակի օրն, ի ներկայութեան կրթասէր, գրասէր ու լուսասէր հանգիստականաց կազմել այդ հանգէս: Հայկ. որբանոցի Տեսչութիւնն նուիրական պարաք համարեց իրեն ստանձնել այդ պաշտօնն, մինչ մեր ծխային վարժարանաց Տնօրէնութենք ևս աւելի կարեւոր դորժերով զբաղած էին:

Հանդէսն երկու ժամ տևեց, յորում աշակերտաց հետաքրքրութեան ու ոգևորութեան ջերմաչափն հետզհետէ կ'ըարձրանար և կ'ծնէր անհուն հիայում, զմայլում ու խանդավառութիւն: Հանդիսիս շարունակութեան միջոցին՝ Ագնիւ Յորելեարին գրական հատընտիր դոհարներէն մաս մ'արտագանուեցան աշակերտաց կողմէ և բոլոր հեղինակած ու թարգմանած գրեանց ցուցակ կարդացուեցան: Բոլոր աշակերտաց ունն ու ուրուշ յափշտակուած, աչերն անքթիթ և շնչառութիւնն ընդհատուած կ'թուէր, երբ 80 թուականի պատրիարքական պաշտօնագրերու մասին Յորելեարին հանճարեղ խորհրդածութիւններն ու եզրակացութիւններ կարդացուէին՝ եզրակացութիւններ՝ որք լիովին կատարուեցան դժբախտապէս . . . : Ապա Պ. Երամեան հմուտ լեզուով, յուզեալ շեշտերով և կենդանի գոյներով նկարագրեցանոր դիտահան, կրթական ու գրական կեանք համառօտիւ, իր այլադան ու շահագրգիռ երանգներով, ստուերներով — դժուարութիւններով — և փառքերով: Ի յայտ բերու թէ ի՞նչ եղական դիրք և ի՞նչ չքնաղ հանճար ու տաղանդ և մանաւանդ ի՞նչ անօրինակ նկարագիր, կամքի կորով և անձնուրացութեան վսեմ՝ զգացումն ունեցած է հսկայ մշակն և ասիական Հայր Ալիշանն՝ իր յիսնամեայ ազգօգուտ ծառայութեանց մէջ:

Թէև շատ լուսաւէտ սրտեր կ'տրոփէին սոյն հանդէսին ներկայանալու տենջով, բայց վարժարանին սրահն հազիւ իր 250 աշակերտաց կ'ըաւէր, այս և կարգ մը կամքէ անկախ պատճառներով՝ ոչ ոք հրաւիրուեցաւ, բայց վարժարանի ընթարցաւարտ սաներէն և քանի մը պատահական հիւրերէ, որք տեսչութեան կողմէ թէյի և տեսակցութեան հրաուիրուելէ յետոյ՝ մեկնեցան հողեպարար տպաւորութեան մը ներքև: Հանդէսին կատարումն նոյն օր Հայկ. որբանոցի պատ. Տեսչութեան կողմանէ հեռագրեցաւ Յորելեարին Ամեն. Նախագահ Ս. հօրըն, երախտագիտական շնորհակալութեամբ հանդերձ:

— Հոկ. 16 րդ. օրն թանձրկեկ ձիւն մը շապկեց նա.

հանդիս բոլոր գաւառներն, որոց, անհետացման՝ իբր նը-
ուաղ պատճառ եղած էին կարծես անտես. տաքնապին
հետեւանքներն, երկու տարիէ ի վեր բնութիւնն ևս
պատճառներ կ'արտագրէ անընդհատ, մերթ սոսկայի եւ-
րաշտութեամբ մերթ ևս տարածամ' ձիւն ու ցրտով,
Մեր մամիկներ կըսեն. « Երբ Աստուած վեր մարդու մը
ձախէ, երկնուց հրեշտակներն էլ քարով կ'զարնեն աս-
նոր »

— Հովտ. 17. Կիր. առաւօտ, Այգեստանի Նորաշէն եւ
կեղեցւոյ մէջ, Տ. Ներսէս Ս. ծայրագոյն վարդապետի
աստիճանն տուաւ Վահրիճ Վ. Շահլամեանի, որ ընդ-
հուպ պիտ ուղեորի իր պաշտօնատեղին՝ ի Բղիւ Կ'շնոր-
հաւորենք զն. Սրբազանութիւնն՝ մաղթելով իրեն կա-
րողութիւն, համբրութիւն և անձնութիւն՝ հանրու-
թեան և մասնաւորապէս մեր քղեցի Պատ. Աղգայնոց
յոյսեր պսակելու, Նոյնպէս և Բղեցիներ՝ իրենց լուսա-
միտ և եռանդուն հովուին պատճառաւ, յանձնարարե-
լով իրենց իմաստութիւն, Ն. Գերապատուութեան ունե-
ցած նուազ փորձառութենէն չվհատելու և զինք չլքա-
նելու :

— Վահրիճ հայր Սուրբն, որ նահանգիս քանի մը
գաւառներն և գեղերն ու վանքեր չըջագայելով բաւա-
կան ուսումնասիրեց իրաց վիճակն. անցեալ օր ի ներ-
կայութեան Տ. Ներսէս Սրբազանին և ուսուցչական խմբ-
բին յայտարարեց թէ. « Քանի որ վանի 20 — 25 չէն և
տւերակ վանորայք առանց վանահայրերու և հարիւրա-
ւոր գիւղորեայք առանց քահանաներու մնալով՝ վանո-
րէից հաղարաւոր արտերն և գիւղորէից բիւրաւոր հայեր
կորստեան անդունդը գլորուելու վրայ են, և քանի որ
ինչպէս փորձը կ'ցուցնէ, Էջմիածնի ճեմարանի վանցի ըն-
թարցաւորաներէն և ոչ մին կ'զիջանի այսպիսի աննա-
խանձելի միջավայրի մ'և ապրուստի մը ծառայելու, ան-
հրաժեշտ է կղերանոց մը հաստատել վանի մէջ: Սւրբ
Ընչ Սուրհանդէսն՝ և իր վանցի թղթակցին, որ ներկայ էր,
Սուրհանդէսն՝ որուն վան կ'ըսէ, « Եկեղեցականի սով

ունիմ, եթէ անմիջական նպաստ չհասնի՝ կ'մեռնիմ, »
 — « Կա՛մ դուն ինքդ ծնիր՝ բայց առանց յղութեան կամ
 սաղմնառութեան — առանց կղերանոց բանալու — և
 կա՛մ մի՛ մեռնիր, մինչև որ Էջմիածնի, Արմաշի և Երու-
 սաղէմի մէջ կղերներ ծնին քեզ նպաստելու: » Ուր է
 Արմաշի մէջ կրթուած վանցի Մաշտոց վ. փափաղեան:
 Սուրհանդակ շնորհ չքներ ն. Սրբութեան անձնուիրական
 զգացմանց գիմումներ ընելով՝ հրաւիրել զնա Ամերի-
 կայէ ի վան. . . : Սուրհանդակ չհա՞ւտար թէ մենք մեր վի-
 ճակին և տեղական հանգամանքներու աւելի իրազեկ
 ենք քան ինք, ինչպէս որ ինքն ևս՝ իր ընտելայրին:

— Յառաջիկայ ամսոյ մէջերն երեւոյթիք գիտաւոր
 աստղին առթած տոհմաւոր քննէրն աներեւակայելի համե-
 տութիւններ ստացեր և կ'ստանայ տակաւ մեր ուսմիւռ-
 թեան մէջ, որոցմէ մաս մը գուցէ այժմէն իսկ անձնա-
 տուր լինի մահուան. դի ահը քան մահը զօրաւոր է, կ'ը-
 սեն:

— Գափամաղեան Պետրոս էֆ. առաջին վաճառական
 և Բաղ. Ժողովին անդամ, իր միամօր որդին Պ. Սէթ ա-
 ռաջիկայ Կիր. ամուսնացընելու առթիւ՝ քաղաքիս ու-
 սուցչական խումբին յատուկ կոչունք մը տուաւ անցեալ
 Կիրակի. Բաղաքիս բոլոր եկեղեցականներուն երկերկու
 ոսկիներ նուիրեց՝ ամենակարօտ անձանց հաց բաշխելու.
 իսկ վանօրէից որբերուն՝ մէյմէկ կով կամ եղ ճաշ պատ-
 րաստելու, ինչպէս և Հայկ. Որբանոցի երեք որբերուն՝
 մէյմէկ ձեռք զգեստ: Գափամաղեան փանոս էֆ. ևս
 Կարմիրուորի վանքին ու որբանոցին հոգին է, 6 - 7 տա-
 րիէ ի վեր: Գափամաղեան բարեգալտական ու կրթասի-
 րահան զգացումներն ի սրտէ կ'մաղթէ մեր տղրուկնե-
 րուն. . .

ՆՈՒՆՈՒՆԻՆ

ՀԱՆՃԱՐԵՂ ՄԱՐԴԿԱՆՑ ՀԱՍԱԿ

ՆԻՀԱՐՈՒԹԻՒՆՆ ԵՒ ԵՐԿԱՅՆԱԿԵՑՈՒԹԻՒՆՆ

Նուր ՄԵԾ. Տ. ՄԱՏՔԷՈՍ ՄԱՍՈՒՐԵԱՆԻՆ
Եր Յիսնամայ Յարեհանին առիւ

Առաջին պատեհութեամբ կը դիտուի, որ հանճարեղ մարդ-
կանց Ֆիզիքականին մէջ ալլասեռսղ հանդամանքներու յաճա-
խութիւնը, անոնց դիմագծերու գեղեցկութեան շնորհիւ և
մանաւանդ անոնց համարուն շնորհիւ աննկատելի կանցնի, և
այդ, մեր ուշադրութիւնը անոնց պակասութիւններէն կը հե-
ռացնէ և անոնց կարևորութիւն տալէ մեղ կարգիլէ:

Այս հանգամանքներուն ամենապարզը, որ արդէն մեր
նախնիքներուն ուշադրութիւնը գրաւած էր, և որ յետոյ ա-
ռակի կարգ անցած է, հասակի փոքրութիւնն է:

Այս պակասութիւնն է, որ այնքան մեծ մարդիկ՝ բացի ի-
րենց հանճարէն՝ հոշակաւոր դարձուցած է, ինչպէս, Ուրաթիւս-
Փիլոպեմէն, Նարսէս, Մեծն Ալէքսանդր, Արիստոտ, Պաւսան, Իս-
պոնաքս, Եպիկատէ, որ կ'ըսէ՝ Ես ի՞նչ եմ. բայց իմ փոքրիկ
մարդ մը. և աւելի ժամանակակիցներու մէջ Էրազմ, փոքրիկ
մարդ կոչուող Սոսէն, Լինէ, Լէպցիուս, Ժիպպոն, Յակնոցա,
Հէյ, Մոնթէնէր, որ գրեց՝ միջինէն ցած հասակ մ'ունիմ, Մէ-
դէրէյ, Լալանտ, Պէքարիա, Բմբուկ կոչուող Ֆոն Տոէս, որովհե-
տե այդ գործիքէն աւելի բարձր չէր, և Բիէր տը Լիսէր, որ
միանայն պատճառով խամաճիկ (bambouche, գուզլա) կոչուած
է, Լիւրի, Լոմբոսոցո, Գիւժաս, Պալլագ, Թիէր, Լուր Պան:
Պալանի շատ կարճ էր, նոյնպէս հրամանատար Միդգոլօ Բիզի-
նիո, Տադի Իրիլստիան, Պալտիւս օրէնսգէտը և Մարսիլ Ֆի-
սէն: Մեծն Ալլէքս այնքան կարճ էր, որ Պապին ոտքը համարու-
րած ժամանակ, այս վերջինը անոր վեր կենալ հրամայեց, զայն
ծնրադրած կարծելով . . . : Բօք սեղան նստելու համար իր
աթոռին վրայ բարձր մը պէտք ունէր:

Ամենամեծ աշխարհակալները, ամենամեծ զօրավարները
«կարճահասակ» մարդեր էին: Հոնքերու մեծ թագաւորը՝

Աստուծոյ պատիժ Ատտիզան, Վաղենտինոս Գ.ի ժամանակ հռոմայեցի զուեներուն ընդհանուր հրամանատար Ակտիւսէն աւելի «կարճ» էր: Երկու «փոքր» ներուն մասնակցած սլաւո-րագիր (կատալոնիկի դաշտերուն մէջ), մարդկութեան հա-մար ամենամեծ հետեանքներ պատճառած է: Գիմուր-Լէնի, ամբողջ աշխարհի սարսափը, Շարլ Մարգէլ, Մեծ Գոնսլ, Սըր Ֆրանսիս Տրաքէ, և ծովակալ Քէրբէլ, բոլորն ալ ճշա-րիտ գաճաճներ էին: Հռոմայեցի կայսրներուն մէջ լաւագոյնը Տիտոս ևս չատ «փոքր» էր, և Մեծն Ֆրէտէրիկ միջինէն վար հասակ մը ունէր: Ի՞նչ ըսելու է Գրոմվուէին, Ուէլինկընի, Նաբոլէոն Առաջինին, ըստ որում Մեծն Ֆրէտէրիքէն ևս չատ աւելի կարճ էին: Այս համեմատութեամբ ծովակալ Նէլսընը Ուէլինկընի և Նաբոլէոն Առաջինի մէջ տեղը կը գտնուի:

Եւ գրադէտները . . . : Սկսինք Բոկորիսէ (Bocchoris), այս Թագակիր-փիլիսոփան, իր բոլոր եգիպտացի հպատակնե-րէն աւելի փոքր էր: Ուրիշ օրինակներ ևս կ'ուզե՞ք: Կամրիկիոս միջինէն ցած հասակ մը ունէր, նոյնպէս Միլտոն, Տրայալէն, Մագուէյ:

Մուր, Գու - րէր, մանաւանդ վերջինը. ճշմարիտ գաճաճներ էին, Լօրտ Լայդըն, Անդոնի Գրոլօր և Ճոն-Սլուուքէ Միլ, բո-լորն ալ միջինէն վար հասակ ունէին: Վօլդէր, Սգարօն և ըմ-վալֆօ կարճահասակութեան մէջ անոնց ընկերակիցներ էին:

Մեծ արուեստագէտները նոյնպէս իրենց կարճ հասակով նշանաւոր կը հանդիսանան: Միքէլ-Անժ, Պրիւնէլլէսքի (մեծ ճարտարագետ), Ֆիրնէր, Տէյվիտ Կէրրիք և շատ ուրիշ մեծ աստուածարանները նոյն վիճակի մէջ կ'գտնուին: Կալփին շատ փոքր էր. Մեյլանդօն և Էրազմ' Խելագարութեան ցերբոցի անուանի հեղինակը, Կալփինէն ևս աւելի փոքր էին: Լուիէր միջինէն վար հասակ մը ունէր:

Գիւանագէտները, մեծ օրէնսդէտները և մեծ փաստաբան-ները այս համեմատութեամբ աստուածարաններու և արուես-տագէտներու հետ կ'մրցին: Լօրտ Սըմըրս, Լօրտ Շաֆըրսպըրի, Լօրտ Գէմպլըն, Ուէսդպըրի գիւանագիտիւրը, պղտիկ Թիլէրին չափ մեծ էին, որ իր երկրին «կարճ» քերուան մէջ ամենէն կար-ճըն էր (բայց սակայն Լուի Պլանէ յետոյ): Լօրտ Ճոն Բուսոլէ ևս աւսակ մը գտնաճ էր. և «մեծ ծերունին» Կլաւարսպըն իր

գործերով և իր երկար ճառերով միայն մեծ էր Տիգրայէլին ևս կլառնող ընէն տւելի կարճ հասակ մը ունէր:

Բարձրահասակ մեծ մարդերու մէջ կը գտնենք միայն հետեւեալները. Վօլդա, Բէզրարք, Հէլմօլի, Տ'Ալէլիօ, Պօսգօլօ, Մօնդի, Միրապօ, Պիլմարք, Տիւմա՝ հայր և որդի, Շօքէնհաէր, Լամարդին, Վօլդէր, Մեծն Պետրոս, Ռիպէրի, Բանիցա, Գարլայլ, Ուօլենկղըն, Ֆլէօպէր, Դիւրկէնէֆ, Քրարօղքին, Դէնիսըն, Վիտման:

* * *

Ամբողջ կենդանի աշխարհի մէջ իշխող այժերու համակըշտութեան օրէնքը, ուրիշ աւելի յաճախադէպ անկանոնութիւնները մեզ կը բացատրէ, այսինքն, ճաղատութիւնը, ծերութենէ առաջ սպիտակ մազերը, մարմնի նիհարութիւնը, ծննդագործական և միանային տկարութիւնը, որ աւելի շատ յաճախ կը պատահին մեծ խորհողներու և յիմարներու մօտ: Լը Գամիա ըսած է, որ ամենամեծ միտքերը, ամենանիհար մարմիններ ունին: Կեսար, Կասիոսներու ոսկրուտ գէմքերէն կը վախնար: Դեմոսթենէս, Կիկերոն, Վօլդր Սգօդ, Երազմ, Սալմասիոս, Քէրէր, Հուք, Տ'Ալամպէր, Ֆէնէլօն, Պուալօ, Բասգալ, Արիստոտ, Սէն Բօլ, Նարօլօն իրենց երիտասարդութեան ժամանակ շատ նիհար էին: Շատեր իրենց մանկութեան ժամանակ հիւանդոտ և վաւիկակազմ էին, օրինակի համար, Պագօն, Տէգարդ, Նէվտոն, Լօք, Ատամ Սմիթ, Բօք, Պալլ, Ֆրաքսման, Տէգարդ, Նէվտոն, Լօք, Ատամ Սմիթ, Բօք, Պալլ, Ֆրաքսման, Նէլլըն, Հալլէր, Քէօրնէր, Քլէպէր, Բասգալ, Վրէն, Ալֆրէրի, Էմանուէլ Ֆրիպպէր, Պըրնըս, Գուրէր: Վօլդէրի նկատմամբ Սէկիւր կը գրէ. « Իր նիհարութիւնը ինձ իր յոգնութիւնները կը յիշեցնէր: Իր վախ ու ծռած մարմինը, թեթեւ՝ գրեթէ թափանցիկ՝ պատեան մըն էր, որուն մէջէն անոր հոգին ու հանձարը կը թուէր տեսնել »:

Լամընէ « գրեթէ աննշմարելի փոքր մարդ մըն էր կամ շատ շատ փոքրիկ բոց մը, որ իրեն յատուկ վրդովման հովը սենեակին մէկ ծայրէն միւսը կը վանէր » (Լամարդին, Ընթացք գրա-կանութեան):

Այստեղ յիշել կ'արժէ, որ Մենտ, կատուներու հռչակաւոր նկարիչը ապուլի մը կամ այլասեռուածի մը երևոյթն ունէր, նոյնպէս Սոկրատ, Աքօդա, Իպսէն, Դոլդոյ, Սարդու, Տօսդօեէվաքի, Մաքիապէչի, Տարվին, Գուրէր, և մեր օրերը, իտալացիներուն մէջ Աքիաբարէլլին, իր բոլոր արուեստակիցներուն մէջ ամենանշանաւոր դիտուն հաշուագէտը:

Այն հիւանդոտ անզգայութիւնը, այն զգածութեան պակասութիւնը, որ հանձարը բազմաթիւ վնասներու դէմ կը զբաւակարայ, որոնք միաժամանակ այնչափ տոկուն և այնչափ փափուկ այս զիւրազրգուցութիւնները իսկոյն պիտի խանգարէին, մեզ կը բացատրեն հանձարեղ մարդկանց նշանաւոր երկարակեցութիւնը, հակառակ ուրիշ մասերու մէջ իրենց ունեցած զիւրազգածութեան. այս հանգամանքը 145ի վրայ 154 պարագաներու մէջ նշանակած եմ:

Սէնթ Անթուան 105 տարեկան հասակի մէջ մեռած է, իպոկրատ 105. Դիդիէն 99. Տանտօլօ 97. Գասիտօ և ըՍ. գիւտէրի 94. Հօպս 92. Վիլէնի և Դիոգինէս 91. Սոփոկլէս, Հիւմպօլտ, Ֆօնթընէլ, Պրուհամ, Քսէնօֆօն, Կատոն, Միքէլ-Անժ, Բէդրարք և Պէդդինէլի 90. Բասէրօնի, Օպէր, Մանցօնի և Քսափիէ տը Մէդրը 89. Յինկարէլի, Մէդէրնիս, Թէօտօր տը Պէդ, Լըմարք և Հալլէյ 86. Պէնթամ, Նէվտօն, Սէն Պլընար տը Մանդոն, Պոտմէր, Լեւիի, Պօնթլան, Քիապրէրա, Գարաֆա և Կօլտօնի 85. Վօլքէր, Ֆրանքլին, Վադ, Ժան Պօլօնեք, Վէնսան տը Բօլ, Պարոշ, Էուենկ, Դալէյրան, Ռասքալլ, Կրիմ, Հէրշէլ և Մէդասդաս 84. Վիգդոր Հիւկօ, Սօնադէլլօ, Կէօթէ և Ռէլինկըն 83. Անակրէոն, Միրդատօր, Վիվեանի, Պիւֆօն, Բալժէրադըն, Գասդի, Ժ. Պէրնուիլի և Բիւէլ 81. Թիէր, Քանդ, Մաֆֆէի, Էմբօդ, Վիլմէն, Վիլլէտ և Լիդրէ 80. Կալիլէոս, Էուլէր, Շէկէլ, Պէրանժէ, Լուի Ժ.Գ., Գորնէլլ և Չէզարօդդի 78 Տոկիտոս և Պ. Տիդրայէլի 76. Հերոդատոս, Ռօսինի, Գարդան, Միշլէ, Պուալօ, Կարիպալաի, Արգիմէդէս, Բէսիլէլօ և Սէնթ Օկիւսթէն 75. Բերիկլէս 70. Թիւկիտոս 69:

Ըստ Պերտի 500 հանձարներու միջին կեանքը 54 տարի պիտի ըլլար, իսկ ժամանակակից 100 հանձարներունը 70, աւելի լաւ, մինչդեռ արդի միջին կեանքն 51 տարի է:

Սակայն այս պարագան այլասեռութեան խնդիրը դուրս չի ձգեր, երրորդ բարոյական խելագարութեան ենթակայ անձերու պատահածին նման, այդ բնաւորութիւնները ամենազօրաւոր ցաւերու անզգայ դարձնող այս անզգայութեան կը միանայ. և այս միանոյն դատողութեամբ, ի ծնէ ոճրագործներու՝ բանտէն դուրս՝ մեծ երկայնակեցութիւնը կը բացատրուի: Աւելցնենք նաև որ հանձարեղ մարդկանց մօտ երկայնակեցութիւնը ընդհանուր չէ, անոնցմէ շատեր, ինչպէս Ռաֆաէլ, Բասքալ, Պըր-

Նրա, Պայրըն, Մոցարդ, Մէնտըլսըն, Պէլլինի, Պիշա, Բիգ տը լա
Միրանդոլ, և, 40 տարեկանէ առաջ մեռած են:

CESARE LOMBROSO
(L'homme de génie)

*
* *

Մեր հանճարեղ և տաղանդաւոր բարեկամ՝ Տէար Մատ-
թէոս Մամուրեանին, որ այժմ՝ Բերիկէսի տարիքը թեւակոխո՞ւ
է, կը մազթենը Իսպոկրատի և Սէնթ Սնթուանի նման տարիք
մը — երջանիկ երկայնակեցութիւն մը:

Դեկտեմբ 18 Սեպտ. 1899

ՏՕՐԹ Կ. ՓԱՇԱՅՍԱՆ

ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆ*

Պ.

Աշխատութիւնը իւր պատմութիւնը ունի: Հնու թեան
և մինչև անգամ միջին դարու մէջ՝ աշխատութիւնը գե-
րիներու բաժինն էր: Աղատ մարդը ձեռքով կամ ոտ-
քով աշխատելու պարտաւոր չէր. այդ տեսակ աշխա-
տութիւնը նախատական կը նկատուէր: Հռովմի մէջ քա-
ղաքացին ինքզինքը դատարկութեան և պատերազմի
նուիրած էր: Ոչ միայն ձեռքով աշխատութիւնը դատա-
պարտուած էր պատրիկեաններու համար, այլ ասոնք
ունէին իրենց գերիներու մէջ բանաստեղծներ, բժիշկ-
ներ, իմաստալիներ, թէև կառավարութիւնը բանւորներ
ունէր հանքերը փորելու, ղէնք, դրամ, պետական շէն-
քերը շինելու համար: Այս բանւորներու մէջ ծանր շրջ-
թմաներով կապուած դատապարտեալներ և ազատ մար-
դեր ալ կ'գտնուէին, որոնք թշուառութեան մէջ չ'իյնա-
լու մտօք՝ այդ դուրծերը կ'ստանձնէին կամովի: Ասոնց
ձեռքը տաք երկաթով դրոշմուած էին, մինչև ի մահ
կառավարութեան հաշուին աշխատելու համար, բայց
երբէք չ'էին կրնար հանրային վարկ ու յարգ ստանալ
և ոչ ալ զինուոր դրուիլ: Հռովմի վերջին ժամանակնե-

* Տե՛ս, քիւ 22 երես 959:

րը երբ այդ ժողովուրդը դէպ ի կորուստ կ'երթար
և ալ առուտուրի և ամեն տեսակ գործառնու-
թեանց մէջ ապահովութիւն չկար, արհեստները այն
աստիճան վար ինկած էին որ կոշտ արտադրութիւննե-
րէ դատ բանի մը չ'էին ծառայեր: Գործարաններու տէ-
րերը քմային օրէնսդրութեան մը: Հազար ու մէկ կապե-
րով կապուած՝ տուգանքով և մարմնաւոր պատիժներով
աշխատելու ստիպուած էին: Այսպէս Հռովմայեցիք
ալ սղքացոյցան, վճատեցան, քաղաքացիները ստրկու-
թեան աստիճանը իջան և շուտ մը մոռցան ոչ միայն
բարձրագոյն արհեստները, այլ նաև նախնական պիտոյ-
քը հայթայթող նիւթական պարզ միջոցները:

Եւրոպայի և մասնաւորապէս Ֆրանսայի մէջ աշխա-
տութիւնը նախ գերիներու և յետոյ վանականներու
բաժինը եղաւ, բայց ինչպէս ըսած է Մ. Լըվասէօր Ֆե-
րանսայէ մէջ Գործառնուր Գաւառներու պատմութեան մէջ, տաս-
ներորդ դարէն մինչև տասնըջորսերորդ դարը տակաւին
աշխատութիւնը կանոնաւորուած չ'էր: Ատկէ վերջը ճիշտ
Հռովմէական եղանակով էֆֆէր (համբերաներ), կը կազ-
մուին որոնք երթալով կ'իյնան, կը կործանին: Տասնըվե-
ցերորդ դարուն՝ արուեստները և արհեստները կը վե-
րածնին, բայց ներքին և արտաքին քաղաքական պատ-
ճառներով դարձեալ կ'իյնան: Գործարանի տէրերը օրէ-
նսդրութեան մասնակցելուն պատճառաւ՝ օրէնքները
գործաւորներու դէմ կը դառնան տեսակ մը մենաշնորհ
յատկացնելով առաջիններու: Տասնըվեցերորդ և տասնը-
եօթերորդ դարերը գրեթէ Եւրոպայի ամեն կողմը աշ-
խատութեան սկզբունքը և իրաւունքները լաւ չ'են ըմ-
բռնուիր: Երբեմն էֆֆէր կը բարեփոխուին կամ կը ջըն-
ջուին, բայց վերջապէս ընդհանուրին համար մնաց տես-
նուլով՝ կը վերահաստատուին: Այդ երկու դարերու մէջ
էֆֆէրն պատմութիւնը, զգեստներու, ձևերու և կո-
ճակներու գոյներու խնդիրները, ասոնց տեղի տուած
վէճերը պարզապէս զաւելտական են: Տասնութերորդ և
տասնիններորդ դարերու մէջ աշխատութիւնը կը կանո

նաւորի, աւելի մեծ ասպարէզ բանալով նախաձեռնութեան և ազատ դործողութեան, Արհեստները և վաւառականութիւնը յառաջ տանելու օրէնքներ կ'շինուին արտօնելով ընկերութեանց հաստատութիւնը, որոնց տեսակները որոշուած են առևտրական օրէնքներու մէջ, ինչպէս կը տեսնուի օսմանեան առևտրական օրէնքի տրամադրութիւններէն ալ, բայց միեւնոյն օրէնքները խստիւ կ'արգիլեն դադարի դործողութիւնները, ապօրինաւոր ընկերութիւնները և նենդութիւնը, ճանչնալով միայն օրինաւոր շահերը, եթէ լուսաւորեալ ըսուած աշխարհին ամեն օրէնսդրութիւնները լաւ մը ուսումնասիրենք՝ պիտի տեսնենք որ միայն օրինաւոր աշխատութեան արգասիքը կը նկատուի իբրեւ իրաւացի և ատոր վիտարէն վայելքը ներելի և արժանի պաշտպանութեան Հոս անդ ալ հոգեւորը մտքմաւորին, մտաւորականը դործնականին հետ կը համաձայնին:

Զէ՞ մի որ մարդկային կազմակերպութիւնն ալ այսպէս է: Զէ՞ մի որ մարմինն ալ մտքի ուղղութիւնէն անհրաժեշտ պէտք և կախում ունի Ռ՞ր կողմը դառնանք պիտի տեսնենք որ նաև դործնական աշխատութիւնը մլտաւորական աշխատութենէ պէտք ունի լաւագոյն արտադրութեանց համար: Երբ արտադրութիւնները լաւագոյն կ'ըլլան, երբ դործաւորները ատոնց շնորհիւ կը շահին, այն ատեն ինչէ՞ կը նախանձին: Ի՞նչ կը փնտռեն իրենց զաւակաց համար, նոյն իսկ իրենց անձին համար, դպրոցներու հաստատութիւնը և յառաջդիմութիւնը, վասնորի սրդէն հասկցած են որ միտքն է որ գործը լաւագոյն և աւելի պարզ կ'ընէ և մտքի շնորհիւն է որ իրենց և իրենց զաւակաց փիճակը կրնայ բարւոքիլ: Տեսէ՞ք մշտնջէպէս կարողութիւնը, տասներկու տարեկան տղայ մը հսկայ ձի մը կրնայ կռաւովարել: Աշխարհիս ամենէն մեծ մեքենաները անշարժ և անօդուտ կը մնան և մեռած մարմիններ կը նկատուին երբ մեքենադործը, այսինքն միտքը անոնց շարժումը չհրամայէ, չտրամադրէ և չ'ուղղէ:

ᠤᠯᠤᠰᠤᠨᠤᠯᠤᠰᠤᠨᠤᠯᠤᠰᠤᠨ

ՎԱՂԱՄԵՌԻՒԿ ՎԱՀԷԻՆ . . .

Լահիկ', չհնա՞ղդ դո՛ւ Մամուրեան.

Դժբաղդներն ալ իրենց առգինն ու շացին մեջ՝ շանկարծ
 փրկան բարեբաղդութիւններ վայելել . . . այս սարսփնակ աշ-
 խարհի վրայ.

Բուպասխառելի՝ հորդ վերջին լուսանկարն, քո փառա-
ւոր Մանւածանդ, — ԽՆԿԵԼԻ ՀՍՏՈՐԻԿ ԸՐ — անոր մէջ գե-
տեղուած անուշիկ կենդանագիրդ ու հոգեհասո՛ր եղբորդ, Տի-
ւար Հրանտ Մամուրեանի ցաւալցական նարնակն ունիւմ այժմ
աջիկա առջեւ եւ, օ՛հ, ի՛նչ հաճելի վայրկեան . . . պահիկ մը
միխիթարուած, փաշտերեռած՝ մէկ կողմ նեւած գրիչս դարձեալ
ձեռքս կանգնեմ . . . անա քարեքաղաքիս նկներս . . . :

Զինանի հոգի, շա՛ս դժուարաւ կրցայ ընթեռնուշ եւ աւար-
տեշ Մահարձանիդ առաջին երկու գրութիւնեմ, «ԻՄ ՍԻՐԵԼԻ
ԶԱՌԱԿՍ ՎՁԶԷ՛ն եւ «ՍԻՐԱԿԱՆ ԵՂԲԱՅՐՈ ՎՁԶԷ՛ն» . . . :
Այնքան զգայն՝ն եւ յուզի՛չ են ամեն մէկ քսո եւ նախադա-
տութիւն . . . : Լացի՛, արցունք քափեցի, եւ այդ արժանաւայ
կարփիչներու մեջ . . . ո՛հ, հսկզիս հոգոյս, զսայ ափոյիսմ
ու սպեղսնի, զոր տար զրիջս չե կարող նկարագրեշ . . . :

Սիրայի՛ Սիրս, քո սիրեցեալ հօրդ եւ քո շուսանկարներուն ու համակերպի՛ եղբորդ մամական վրայ կ'ընայիմ ու կը նայիմ . . . եւ կ'զգտեմ, իցի՜ւ քեւարմենոյ աշերով՝ գե՛թ մի տեղում տեսած ըրջայի հոգախառնին Մ. Մամուրեան, վաղա-
մեռի՛կն Ա. Մամուրեան եւ համակերպի՛ն Հ. Մամուրեան . . . հոգեկան կարողութիւններ օգնութեան կ'հասնին ինձ . . . այս
նշխարական վայրկեաններու մէջ՝ հոգոյս քեզերը կ'ըրթան
տրտնութեան եւ ուշախնդրեան զգացումներու տպաւորու-
թեանց տակ . . . երակներուս մէջեմ կարծես երկհարկան հո-
տմէ մ'ե որ կ'անցնի. կ'ցնցուիմ, կ'յուզուիմ, կ'արտասուեմ
. . . ո՛ն, արցունքներ, ոյ՛ կ'կազմեն մի բարեկեանայ հայելի, ո-
րու միջոցաւ հոգոյս աշերով կ'տեսնեմ Մամուրեան հոգախա-
ռոն տան տեղանքներն . . . իրենց մտաւոր եւ հոգեւոր քարճ
վիճակին մէջ . . . Դի՛ւն, Բա՛ղդէ Եւ Կեանքն Ինչպէս Կ'ընեն
քիւն չունին այժմ հոգեկան քա՛րճ կարողութեանց առջեւ:

Սիրեցեալդ դու, Վահե՛, դարձեալ կ'նայիս՝ քո եւ սիրելի՛ հօրդ շուսանկարներուն, դիտմամբ կեչնեմ՝ տեղիս ու կ'դիտեմ՝ մեր տան մեջ գտնուած բազում շուսանկարներ . . . Ա՛ն, գրեթէ ամենեւնի ալ մարդոց երեսներու կ'նային, մարդոց հետ կապեր ունենային կ'յայտարարեն . . . յետեւ ալ վաւ, գե՛տնը կը նային, կեանքը շաւ ուսումնասիրող յոռետես փիլիսոփայներ կամ շարատես Աստուածաբաններ եւ քերու ասոնք . . . Իսկ դո՛ւ, չքնադդ Վահե՛, վե՛ր կ'նայիս վե՛ր . . . չգիտեմ Գողգոթան խաչեալ Փրկչին . . . քե երկնային Ս. Երուսաղեմին . . .

Գերագնիւ սիրտ, վառվռուն աչերովդ, ոյ՛ք մեյլեկ աշխարհ, բոցալաւ գուններ կ'քոյին ինձ, վե՛ր կ'նայիս վե՛ր . . . երկնակամարէն անդի՛ն, աստղերէն ու արեւէն վե՛ր . . . ծիր կարիւնէն աւելի անդին . . . անմահներու, սուրբերու բնակարանին, ԿՍՏԱՆԲԱՆ, ԵՐԶԱՆԿՈՒԹԵԱՆ . . . : Ո՛ն, անուշիկ հոգի, երբ կենացդ զարեան մեջ, կեանքը դէռ լոռ վայելելու շրջանիդ մեջ՝ ցաւ, հիւսկոյնքիւն եւ սառապակ կրեցիր . . . երբ տեսար քե անուշիկ զարուհիդ, գերբնակաւ՝ բուրասանին վա՛րդն ու շուշանը, ծաղիկն ու բո՛յրը, սիրտն ու սե՛րը, կոխոնքը, քառանկեցնելու կուգայ անգո՛ւք եւ անողո՛ք վագրը . . . սեւադե՛մ մահը . . . երբ անմահ հագոյդ աչերով տեսար այս սառապակա՛ց ու սարօրիւնա՛կ աշխարհի դժբաղդոյութիւններն ու բշտառութիւններն . . . ամեն տեսակ հակասութիւններն ու . . . խեղկասկոյններն . . . յայնժամ չքնադդ աչերդ վե՛ր նայեցան վե՛ր . . . ԱՆՀՈՒՆԻՆ, ԿՍՏՈՐԵԱՆ, ԲԱՐԻԻՆ, ՃՇՄՍՐՏԻՆ ու ԳԵՂԵՅԿԻՆ . . . Աչերդ այդ եւս յսոնարհեցան նայելու այս ցաւոց աշխարհի ապերջանիկ մարդկային ընկերութեան վրայ . . . : Ա՛յ, ո՛ւրիշ եկաւ, ինչպէս մտաւ այդ անողո՛ք վագր՝ քո գեղածիծաղ զարուհիդ բուրասանին մեջ . . . գաղնիք . . . միայն Աստուած գիտէ . . . :

Չքնադդ դու, Վահե՛, սիրունիկդ դու, Վրո՛յր . . . հոգեհաստ անուշիկներս իմ Երո՛ւանդ, Յովնա՛ննես, Յո՛վսէփ . . . Սինայի բարձունքին, երկնային Ս. Երուսաղեմին, ձեր երջանկութեան վայրէն, արդեօք գեթ մեկ երկու անգամ վա՛ր, շա՛տ վար, այս ցաւոց աշխարհին վրայ նայեցա՞ք՝ տեսնելու համար քե ի՛նչեր տեղի կուենանային . . . 1899 Հոկտեմբեր 17 ի նշաւաւոր օրն . . . : Արդեօք նոյն օր՝ դուք ալ մեզ նման տեսնութեան եւ ուրախութեան արցունքներ քափեցի՞ք . . . : Չգիտե՛մ . . . երկինքին մեջ քերու ուրախութեան արցունքներ քա-

փութիւն, բայց հո՛ն ցաւ եւ վիշտ, հիւանդութիւն ու ամուսնացանք տօնաւորեալ արտասուք գոյութիւն չունին երբեք . . . Բա՛ւ լիցի . . . : Այդ փառաւոր յաղթանակի օրուան մեջքէ ետք որ մենք վշտակիրներս չիրցանք եւ կեցնե՛յ մեր տօնաւորեալ արցունքներն, վասն զի տեսնելի մարմնով մեր խոյ չկային մեր սիրասուն ջնա՛ղներն, Վահէն . . . Վրո՛յրն . . . Երո՛ւանդն . . . Յովհաննէսն ու Յովսէփը . . . ո՛հ, դարձեալ ե՛րբ պիտի տեսնենք ձեզ . . . հոգեհաստներ . . . անուշիկ զաւակներ:

Այ չե՛մ կրնար շարունակել . . . երբ շարունակեմ նո՛յն բանը պիտի ըսեմ ու գրեմ . . . Ա՛խ, ԱՆՈՒՇԻԿ ԶԱՌԱԿՆԵՐ, ԴԱՐՁԵԱԼ ԵՐԲ ՊԻՏԻ ՏԵՍԵՆԷՔ ԶԵՁ ու ՄԱՐՈՒՐԵՆՔ ԶԵՐ ՍԻՐՈՒՆ ԴԷՄԲԵՐԸ . . . :

Պարբերակ, 50 Հ.դ. 1899

Ս. ՄԱՆԱՐՅԱՆ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆՔ

Կը փութամք յայտարարել ի գիտութիւն մեր արդոյ Ազ. դպնոց թէ՛

— Մեսրոպեան վարժարանի աշակերտաց թիւն եղաւ մինչ և այսօր 307, որոնց փոքրագոյն մասը բաղըին մծառկայ գիւղերը կը բնակին:

— Յունարէն լեզուի: Ինչպէս մեր Յայտարարութեան մէջ յիշած էինք, Ուսումնական Խորհուրդն որոշած է սոյն կարեւոր լեզուի անսովորութիւնը Մեսրոպեան վարժարանին մէջ, այս միտակ պայմանաւ, որ ոչ հարկեցուցիչ, այլ կամաւոր լինի այն: Արդ մեր առաջին դասարանի աշակերտներէ 20 հոգի փափաք յայտնեցին սոյն լեզուն սովորելու, հետեւեալը յոյն վարժապետ մը պաշտօնի կոչուելով, Հոկտեմբեր 20 ին յունարէնի դասախօսութիւնք սկսան:

— Ուրախ եմք իմացնելու, որ Ուսումնական Խորհուրդն առաջարկութեամբ՝ մեր աշխու բազաքակից Տօք. Կոստանդնուս բարեսիրտաբար յանձն առաւ մերթ ընդ մերթ Մեսրոպեան վարժարանն այցելել աշակերտաց առողջական վիճակը բնական համար:

— Նմանապէս Ուսումն. Խորհուրդն անդամ Նաղարէթ Հ. Էփէնտի Ներսէսեան յանձն առաւ շտաբը բանի մ'անդամ:

տաճկերէն լեզուի գաղափսոսութիւնն ընել վարժարանիս առաջին
գաղափարնի աշակերտաց:

— Ուսումն. Խորհուրդս մեծ ցաւօք իմացաւ Պրն. Սարգիս
Այվալիքեանի իւր ուսուցչական պաշտօնէն հրաժարիլը: Այս
ազգային բազմաշխատ և ժեր մշակը՝ որ 25 բոլորակ տարի-
ներ Ս. Մեսրոպեան վարժարանին մէջ պաշտօն վարած է իբրեւ
ուսուցիչ, և իբրեւ ընդհ. կառավարիչ, իւր անսաղիստ, խոհեմ
և օրինակելի վարքով պատկանելի գիրք մ'ունեցած է միշտ
նոյն վարժարանին մէջ՝ յաւատ մտադիր լինելով իւր ուսուցչա-
կան պարտուց կատարման: Ուսումն. Խորհուրդս քաղցր պար-
տաւորութիւն մը կը կատարէ հիւսուցչական սոյն յայտարար-
ութիւնն ընելով, ցուցնելու համար թէ ո՞րչափ գնահատուած
են ազգային այս պաշտօնեային բազմամեայ ծառայութիւնները:

— Պարոն Թադեւր Միքայէլեան, որ քանի մը տարի ա-
ռաջ քաղաքիս Ուսումնասէր Ընկերութեան Հնորհիւ Թուրուզ
զրկուած էր մանկավարժութիւն սարկելու համար, իւր ուսման
շրջանն աւարտելով՝ վերջերս Ֆրանսայէն քաղաքս վերադարձաւ,
և այժմ Ս. Մեսրոպեան վարժարանի մէջ Ֆրանսերէն լեզուի
գաղափսոսութեան, ինչպէս նաեւ ընդհ. կառավարչութեան պաշ-
տօնը կը վարէ: Պրն. Միքայէլեան շատ զօհացուցիչ և նպաս-
տաւոր վկայագիրներ ստացած է, Թուրուզի «Էթլ Նօրմալէն»
և կը հաւատամք որ կոչուած է նա յապագային Մեսրոպեան
վարժարանի Պատ. Ուսուցչական մարմնոյն օգտակար անդամ-
ներէն մին լինիլ:

— Հոփսիսմեան վարժարանի աշակերտուհեաց թիւն է
այսօր 200, իսկ Մանկագարտէզի մանկիկներուն թիւը վաթ-
սուն:

— Օրիորդ Վարվառէ Մկրտիչեան, և Օրիորդ Թադուհի
Էրկանեան, որ քանի մը տարի առաջ նմանապէս քաղաքիս
Ուսումնասէր Ընկերութեան Հնորհիւ Մօնթէլիէ — Ֆրանսա —
զրկուած էին մանկավարժութիւն սովորելու, ժամանակէ մ'ի վեր
քաղաքս դարձած են, և Հոփսիսմեան վարժարանին մէջ Ֆր-
անսերէն լեզուի և այլ ստմանց գաղափսոսութիւնը կ'աւանդեն
աւանան յաջողութեամբ:

— Օրիորդ Վ. Մկրտիչեան Փոխ-Տեսչութեան պաշտօնէն
ևս կը վարէ:

ԶԲԵՆԷՄ 21 ՆՉԲ. 1899

ՌԵՍՈՒՄ. ԵՈՐԶՈՒՐԴ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՎԵՐՁԱՊԷՍ Կարելի չեղաւ Դրանավայեան կնճիոր Հաշտարար կամ իրաւարար համաձայնութեամբ լուծել, և այս պատճառով Պօլքներու և Անգլիացիներու մէջ պատերազմ կ'մղուի բուն ու արինալի: Եւ պատճառն. — Էհ, արդէն յայտնի է, Հանրապետական անկախութեան ու գերիշխանութեան ծանր խնդիր մ'որու օրինաւորութիւնն այլ և այլ կերպով կ'մեկնուի այս կամ այն սկզբունքին կուսակից եւրոպական օրադիրներու կողմէ, ընդհանրապէս նշաւակելով Մեծն Բրիտանիոյ իլըն. առնիրաւ նկատուած պահանջմունքն: Եւ քանի՜ քանի փուլ ոտաւցաւ այդ խնդրին մինչև թնդանութիւն բերանն հասնիլը: Նախ՝ Պ. Չեմպլըյն, որու դէմ, անցողակի բռնը, կատարած է նոյն ինք Պ. Սքէս՝ իբր թէ նա զրգիւ ու հեղինակն է այս պատերազմին, կ'տուժարիէ Քրիսկէր նախագահին Բարեկուսոյ կուսակալ Սըր Ալֆրէս Ինչըրի միջոցաւ սր Ռեպլէտայներու (օտարամուտ) բուժարկութեան իրաւունք արուի վեց եօթ տարուան բնակութենէ կտր: Այս առաջարկը հակառակ կողմէ կ'ընդունուի թէև, բայց ընդունողը, Նախագահը, վատահոլութիւն չազգեր: Յետոյ՝ կ'ինչորուի (22 Օգ.) դատաւորներու անկախութիւն, այս է՝ գործադիր ու դատական իշխանութեանց բաժանումը, վաւօրի միտավաճառութեան ջնջումը, կռահանապուրհի բերդերու քանդումը դրանավայեան դպրոցներու մէջ անգլիական լեզուի ուսումն, և ի վերջէ՝ ըստ հաստատեալ գաղապարութեանց (1881 - 84), Դրանավայի ինքնօրինութիւնը ճանչելու խոտտում կ'որուի՝ բրիտանական գերիշխանութեան հովանոյն ներքէ: Բրիտանական այս ծանուցադրին վրայ, որու գերիշխանութեան պահանջումը մահաւանդ Պօլքներու զայբոյժը կ'զրգուէ իրարեւ աւարեւ, այդ պարզ, անտաշ այլ արիասիրտ ժողովրդին կառավարութիւնն և Օրանժի Հանրապետութիւնն, սր արդէն, ինչպէս նախագահ Պ. Սքէսի յայտարարութենէ յայտնի եղաւ, գաղտնի նիզակահեցութեամբ միացած, և Տօք. Ճէյմսընի ձախող արշաւն ի վեր՝ ամեն պատահականութեան պատարաս դանուկու կանխատեսութեամբ սաղմամբերը, հրողէն կէն կը համբարեն եղեր, միակամ կ'որոշին ոչ միայն բացառական պատառական այլ կերպ մը վերլուծալի ուղղել, որու կծու ու ուղանական սճը բրիտանական ափսոսին վէս ու իրսխա զխուճ վրայ իբրև անակնունչի լախա մը կ'իջնէ, և, ինչպէս Տէվիլքայիի դուքը յայտարարեց, հաշտութեան յոյսեր բոլորովին ի դերև կ'հանէ: Եւ իբօք՝ Պօլքը վերջնադիր արձակէն ու Նաբոյի սահմանադրութիւնը կօխեցը մէկ կ'ընէն, անշուշտ այս

նպատակաւ որ Անդրկոյ զինւորական պատրաստութիւնները չբացաճ պատերազմի դաշտն իջնեն և յաղթական կանգնին: Եւ Անդրկա՝ հազիւ 15 հազար զօրք ունենալով՝ Նադալ և Բարեյուսոյ գաղութին մէջ, 60-75 հազար զօրաց առաքման հսկայական պատրաստութիւնը կ'տեսներ: Մինչ այս մինչ այն անգլիացի գաղթականներ առ հՀի գէպ ի Բարեյուսոյ կ'ցրուին, միւս կողմէ Պօէրներու բանակն՝ 40-45 հազարի մօտ, Ժուպէո անուանի զօրապետին հրամանատարութեան ներքեւ, այլ և այլ ճիւղերու բաժնուած կ'արշաւէ բրիտանական կալուածներու արեւելեան, հարաւային ու արեւմտեան մասերուն վրայ և մանր մունր յաջողութիւններ կ'տանի: Նախ Նիւքասլ, պղտիկ անսլաշտական բազաքը կ'դրաւեն, Մ'լփքինկ, Քիմսըրլի կ'պաշարեն, կամուրջներ, երկաթուղոյ դժեր ու ելեքտրական թելեր կ'քանդեն, զրահապատ կառախումբերու վրայ ռումբեր արձակելով կ'կործանեն և գերիներ կ'բռնեն, իրենց քաջածառնօթ բլուրներու ու լեռներու վրայ ամուր գիրքեր բռնած 6-7 հազար եարտահեռութեամբ ամրոցներ ու քաղաքներ խուշոր թնդանօթներու զօրութեամբ կ'ոմքակածեն և բաւական ծանրը փառներ կ'հասցնեն անգլիական յարձակող ու պահնորդ զօրաց: Նիւքասլի մօտ՝ Քլէնքօի շրջակայքը մղուած առաջին արիւնահեղ պատերազմին մէջ նախ Անգլիացիք յաղթական կ'ենին, թէև բազմաթիւ զոհեր տալով, որոց մէջ նշանակելի թիւ մը կ'կազմեն սպաները: Զօրապետ Սայմընս այս կողմի մէջ կ'վիրաւորուի և գերի իյնալէն ետեւ կ'մեռնի, իսկ Էլանտսկադի շուրջը, որ Կլէնքոյի ու Լէյտիսմիթի միջև կ'գտնուի, բռնն կոխ մը մղուելով Պօէրներն ալ ծանր կորուստներ կը կրեն և գերիներ կ'տան, որոց մէջ կ'գտնուին զօրապետ Եան Գօք և Փիլ. Ժուպէո, եղբորորդի մեծ հրամանատարին:

Սակայն պատերազմական մերթ յաջող և մերթ ձախող լուրեր Անգլիոյ մէջ բաւական յուզմունք՝ ու կատակներ կը գրգռեն, թէև ընդհանրապէս բրիտանական մեծաարտութեան և հպարտութեան բերմամբ ոչ խռովայոյց ձայներ և ոչ բողոքներ կ'լսուին ժողովրդեան և մամուլի մէջ, այս վստահութեամբ թէ՛ Անգլիա անսխալ յաղթական պիտի հանդիսանայ վերջ ի վերջոյ երբ բրիտանական զօրադաշնուկն հարաւային Ափրիկէ հասնին, և թշնամոյն կողմէ պաշարուած քաղաքներն ազատելով բրիտանական գերիշխանութեան զրոշակը պարզեն հարաւ, Ափրիկէի հոլանտական, անգլիական ու լատի ժողովուրդներու կազմելիք գաղնակազական տերութեան վրայ, վերջ տալու յաւակնութեամբ բռնութիւնը ու պապահորհ նախադասներու հարաւային իշխանա-

Թեան: Այս է Անգլիոյ կառավարութեան նպատակն, ինչպէս
 լորտ Սալզպլերի լորտ քաղաքապետին խնջոյքին առթիւ յայ-
 տարարեց և Պ. Չէմպրէյն Խորհրդարանի մէջ, անհիմն ու
 անընդունելի հրատարակելով ո՛ր և է տէրութեան կողմէ միջա-
 մտութեան կամ իրաւարարութեան համար լինելիք փորձ մը:
 Եւ երբ Հոկտ. 17/29ին Բարլամէնդի բացման օրն ընդդիմադիր
 կուսակցութենէ Պրնք. Տիլըն և Սիլվէօր կառավարութեան
 ընթացքը պարսաւելով իրաւարարութեան խնդիր մը մէջ նետե-
 ցին Ափրիկեան պատերազմին ղերջ տալու մասօր, Խորհրդարա-
 նը վստահութեան բռնէով վարչային անօրինութեան հաւանելէ
 զատ՝ խոշոր բանակ մը ի զէն կոչելու և ութ միլիոն ոսկւոյ վարկ
 բանալու օրինագիծը մեծամասնութեամբ ընդունեց: Բէէ Անգլիա-
 ցիք այս յուսալից տրամադրութեան մէջ, Պօէրնքը նորանոր
 յաջողութենքերով կ'փառաւորուին. Տընտիլ վրայ կ'յարձակին,
 Եռվ զօրապետը կ'ստիպեն՝ 8 հազարամեթր հեռի՝ դէպ ի
 Կլէնքօ նահանջել, ուր նոյնպէս յաղթական կ'եջնեն, ապա Լէյ-
 զիսմիթի կ'սպառնան հետզհետէ պաշարման շրջանակը սեղմե-
 լով, և այդ քաղքին հրամանատար Ջօր. Ուայլը, որ, մինչև Ռէտ-
 վըրա Պուլըրի ժամանումն ընդհանուր հրամանատարութեան պաշ-
 տօն կ'վարէ, նեղը կ'ձգեն. և կ'յուսան քաղքին անձնատուտիեամբ
 զէպ ի Նալալի մայրաքաղաք Բիրմարիցպուրի յառաջանան, և
 Տըրպան հասնելիք անգլիական զօրաց զիմադրելէ ետև՝ բոլոր
 Բարիյուսոյ հպանոսական գաղթականներն, ափրիքէններն, ու
 բոցմէ շատեր արդէն գժգոհ կ'միտնան սօլքներուն, ոտք հա-
 նել և հարաւային Ափրիկէիը նգարձակ երկրին գլխովին տի-
 րանալ: Սպուզիւ շքե՛ղ յատակագիծ, միայն զործադրութիւնը
 կասկածելի կ'թուի: Բայց ի՞նչ փոյթ. նոյն պահուն՝ նախա-
 զահ Սիլվէ չանրապետութեան մասը կ'հրատարակէ ինչ երկիր-
 ներ զոր Պօէրք Նալալի մէջ ղինու զօրութեամբ գրաւած են, և
 Բարիյուսոյ կուսակալ՝ Սըր Ալֆրէտ Միլնը և վարչապետ Պ. Շրայ.
 նէր հակառակ յայտարարութեամբ կ'ջրեն Պ. Սիլվէի ծանուցագիրը:
 Եւ ահա Հոկտ. 30 ին (Ն. Տ.) գիշերը ծանր ձախու-
 ղուած մը կ'կրնն Անգլիացիք: Ջօր. Ուայլ Բարլըն գնդապե-
 տին հրամանատարութեամբ 1000 հոգիէ աւելի զումարտակ մը
 կ'դրէ Լէյտիոմիթէ 4 մղոն հեռի բլուր մը՝ հետազօտութեան
 համար: Գումարտակը իր նպատակին կ'հասնի, բայց յանկարծ
 ժայռի ահագին հատորներ բլրէն գլորելով աշնայիտի սարսափ
 կ'ազդեն զինաբարձ սայլեր քաշող ջօրիներուն ար կ'երշտին ու
 ռազմամիջերը և հրետանի կ'առնեն կ'տանին, անշուշտ թշնամ
 օդին բանակը: Անգլիական զումարտակը արշալոյսին մինչև և

րեկոյ կ'իլուի ստուար զօրագունդի մը դէմ, բայց ուղեւորներէ
քը սպառեալով անձնատուր կ'լինին, 800 հոգի: Ի Նիքըսըն Նէք
կ'պատահի այս պարտութիւնը, Մուճապա և Լէնկո Նէքի զուգոր-
դին, և անոր պատասխանատուութիւնն ինքն իր վրայ կ'առնու-
վեհանձնօրէն զօրապետ Ուայդ, ու ղեմագործութիւնը՝ շարունակէ
արիաբար մինչև որ օգնութիւն հասնի: Եւ այդ օգնութիւնը ոչ
միայն Լէյախմիթի, այլ և Մէյֆըլինկի ու Քիմսըլլիի, որ պա-
շարուած ու ամեն հաղորդակցութենէ խզուած են, կ'զրկուի երբ
Նոյեմբի վերջերն մաս առ մաս անգլիական զօրքեր Ափրիկէ
կ'հասնին և ընդհանուր հրամատար Ռ. Պուլքը ալ հասնելով
Տըբըսնէն հրամաններ կ'արձակէ: Ուրիշ ֆօլէնդօ Պօլերներու
ձեռքը կ'անցնի, անգլիացի պահստագնան Էսդբօրդ կ'ըաշուին,
այսինքն առջի բաղբէն 20 միոն հեռու, դէպ ի հարաւ, Հիլ-
տեարա զօրապետին հրամանատարութեամբ, որ 8000 զինուորէ
բաղկացած բանակ մ'ունի, և Ռինկն աւան ալ, ֆօլէնդօէ
25 միոն հեռու, թշնամայն կ'թողու: Սիկզբէն մինչև նոյեմբերի
վերջերն Անգլիացոց կորուստը 267 մեռած, 893 վիրաւոր և
1200 անյայտ եղած կ'հաշուի, անյայտներու մեծ մասը զերի-
ներ լինելով:

Այս իրաւ է որ պատերազմի դաշտն եկած լուրերը հետ-
զհետէ անորոշ, հակասական հանդամանք մը կ'առնուն, հեռագրե-
րը կամ զրաքննութեան բովէն անցնելուն և կամ կողմնակա-
լութեամբ զրուած լինելուն: Մինչև ցարգ Նապոլ հասած են
30000 անգլ. զօրք, զօրապետ Քլէրիի հրամանատարութեան
ներքե, ու կըսուի թէ զօր. Ժուպէո Լէյախմիթէ հեռա-
ցեր և 10 հազար զօրքով կ'արշաւէ հարաւային կողմը Մուի գե-
տին մօտ, որ Գուկիլայի մէկ ճիւղն է: Իր նպատակն է Բիլլըմա-
րիցպուրի: Պօլեր հրամանատարին այս շարժումն ոմանք սաղ-
մագիտական նշանաւոր գործ մը, այլը վտանգաւոր հնար մը
կ'համարեն: Բայց այս ևս կ'հաստատեն որ Պօլերները զրաւած
են նաև արեւելեան սահմանի Վլալ գետին մի թեկն վրայ Հօբ-
զաուն և Մամբուր երկաթուղոյ գծին վրայ՝ ֆօլէգպէրի, ոչ
շատ հեռի Տը Առէ, ուր կ'համախմբուին անգլիական զօրքեր,
որոց 4000 հոգի ֆիմսըլլիի կողմը օգնութեան կ'ղկմեն լորս
Միթուրնի առաջնորդութեամբ, և այդ բաղբէն 50 միոն հեռի
Օրանձ գետին վրայ, Պէլմօնտի մօտ փառուոր յաղթութիւն մը
կը տանին՝ 40 զերի և շատ միթերք ձեռք ձգելով: Այս յաղ-
թութենէ բաջալեբուած և Լիթուրն հրամանատարն ընդ յառաջ
կ'բշէ և նորանոր յաղթանակներ շատ սուղ կ'գնէ:

Այս պարագայի մէջ ելլէ կայ եւրոպական բազարականու-

իզմերի համար 3 մէկտի և գաւառներու ու արտասահմանի համար 3 1/2 մէկտի իջեցնել, այն վստահութեամբ որ այս զիջողութիւնը ընդ թաւանորդագրութեամբ մերայնոց կողմէ կ'զնահաստի։ Այսպէս Դասասուններու ի նըպաստ եւախորդ սարքերութիւնը կ'դադրի, բանաւոր պատճառներու հետեւանով։

Ա. Մաղոյ յօդուածները պիտի դառնան այլազան տղապիտ, գրական, վիպական, քննադատական, բաղաբական ու զիտական նիւքերու վրայ, այս վերջին երկու միւղերն ընդ շրջանին՝ աւելի մշակելու տրամադրութեամբ, ընդգոյն աշխատակիցներու շնորհիւ։

Ուստի Խմբագրութիւնս արդէն ծանօթ կարգ մը գրագէտներու ու քղթակիցներու գործակցութիւնն ապահովելէ ետեւ, արժան կ'համարի հրապարակաւ հրաւեր կարդալ մեր ազգային գրիչներու, թէ գաւառական ու թէ արտասահմանեան եւ յատկապէս գրականութեամբ զբաղող մեր քնիկ եւ օտարաքնակ վաղեմի ուշիմ աշակերտներու, որ յօժարին հանրային կարեւորութիւն ունեցող ինդիւիդներու վրայ, ժամանակիս պահանջումներու նկատողութեամբ զրուած, ազգային յօդուածներ, եւ այլ բանասիրական եւ քննադատական ուսումնասիրութիւններ մեզ ուղարկել եւ յատկէ նամակով հաղորդել մեզ իրենց պայմաններն, երբ ունին, որպէս զի մեր քերթին զարգացման ընդգոյն միւրմը մը տալու խորհուրդներ գործադրութեան վիճակի մէջ դրուին։

Փախախտի եր որ վերջապէս յանուն արդար փոխանակութեան եւ մեր համբաւեալ ընթերցասիրութեան, բանաւոր ու կանոնաւոր տուր եւ առ մը հաստատութիւն քերթերու եւ ընթերցողներու մէջ, եւ մեր հանդէսն ալ ԶՐԻ ԸՆԹԵՐՅՈՂՆԵՐՈՒ վնասէն ազատեալ։ Իրէն ճիշդ ընթերցողը սեպհականութեան իրաւունքի վրայ որոշ գաղափար մը ստանալու ջանքով աւելցնելու ուրիշի ապրանքն առանց փոխարկութեան կարդալով վաղեմի մը ԱՆԲԱՂԱԲԱՎԱՐՈՒԹԵՆԷ՛՛ պիտի զգուշանայ եւ այսպէս հիւն ու անվայել սովորութեան մը վերջ պիտի տալ։

ԳԳ ՅԵՇԱՏԱԿԻՆ

Il n'y a point au monde un si pénible
métier que celui de se faire un grand
nom, la vie s'achève avant que l'on a
complété son ouvrage.

LA BRUYÈRE

ՈՂԲԱՅԵԱԼ ԼՈՂՈՑԷՔ ԷՖԷՆՏԻ

Երբ կ'աւարտի «վեներտիկի վաճառականի» թարգմանութիւնդ, աւարտած են արդէն կենացդ թանկագին օրերը: Հազիւ Քրիստ ամիս առաջ դուրդուրացող ընտանիքիդ, սիրալիր ու յարգալիր բարեկամներուդ դիրկերէն բաժնուելով կ'մեկնէիր Ամերիկա քեզ արժանի փայլուն պաշտօնի մը, վաճառականական Հաժնողային Վեհաժողովոյ մասնակցելու, ապագայի գեղեցիկ ծրագիրներով բեղուն: Հորիզոնը պայծառ կ'երևէր, հրաժեշտի ողջոյնները որքան սրտաշարժ, նոյնքան ժպտագին էին: սակայն անպատում թախիժ մը պատած էր գէմքիդ վրայ, անսովոր արտասուքի կաթիլներ կ'կաթէին աչերէդ: սիրականներուդ ձեռները սեղմելով և ժպտոգ, սովորական նրբին ու զուարթ ժպտոգ, տխուր, վշտագին արտայայտութիւն մ'ունէր երբ ցտեսութիւն կ'մաղթէիր ամենուն: Այլ ո՞վ կրնար ունենալ գոնեակ նախադգացում մը, ո՞վ պիտի հանդուրժէր պահ մ'իսկ խորհիլ թէ մահկանացու մ'էիր: Անայլայլ տիպար առողջութիւն, կայտառ կենցաղ, հուժկու կազմութիւն և աւոյդ տարիք մը բաւ էին երաշխիք ըլլալ փարատելու ամենագոյն անձկութիւնը:

Մեկնեցար՝ օրեր ու շաբաթներ յաջորդեցին իրարու և սիրականներուդ ակնարկներն, Յոնիական ամիսներէն և վոսփորի եղբրքէն, վայրկեան մ'իսկ չչեղեցան մէն մի քայլէդ, ծովերու վրայ, շոգեկառքի մէջ, նաւահանգիստէ նաւահանգիստ, կայարանէ կայարան: մէն մի գիրդ կաթողին կ'լափուէր, ամենու սրտերն գեղեցիկ յոյսերով կ'օրօրուէին: Մինչ ընդարձակ Ատլանտիանի վրայ կ'թաւալէր, սրտայոյզ՝ օրերը կ'հաշուէին և կ'ջանաւորին նախադուշակել Ամերիկա ժամանելուդ թուականը: Սակայն, ամիսս, ցուրտ ու արիւնագոյն թղթի կտոր մը,

մի քանի մահատիղ տառեր, ամեն ինչ գահավէժ ըրին յանկարծ: Սէր, կարօտ, յոյս մթագին սև քօղերու մէջ անյայտացան: Վշտահար կենակիցդ լալագին ողբաց սիրաբիր, անձնուէր ամուսինը, սրտաբեկ զաւակներդ ողբացին անզուգական, դորովալի հայրը, բարեկամներդ ողբացին աղնիւ, անկեղծ, ճշմարիտ սիրտը և ազգը, մանաւանդ քաղքիս հայ հասարակութիւնը ողբաց, ընտիր, բանիրուն, աննման գործունեայ ազգասէրը: Ահռելի անակնկալ մ'էր այս, շանթի հարուած մը ամենու համար: Մահը, կոյր, անողորմ մահը, թերևս չգօրելով մանգաղել քեզ սիրականներուդ գրկացը մէջ, կ'հետեւէր քեզ ամենուրէք քայլ առ քայլ, միշտ ընկրկելով իր հարուածին դաժանութեան ներքև և վերջապէս, անոյոք ու անկուշտ, կ'երկարէր իր ճիրանները քու վրայ հեռուն շատ հեռուն, նոր Աշխարհի դրան առջև

Այս սոսկայի հարուածը կ'խորտակէր ընդ միշտ ընտանեկան, ընկերական և տոհմային օրինակելի կենցաղդ, պատկերելով միանգամայն բնութեան անըմբռնելի տարօրինակութիւնը: Ընտանիքի ճշմարիտ ամուսին ու հայր որքան դուրդուրացող ու անձնուէր աղնուսիրտ կենակցիդ, նոյնքան անխոնջ հոգածուն էիր զաւակացի մտաւորական և բարոյական կրթութեան և զորս, անդուլ ճիգերուդ արդասիք, մէյմէկ գոհարներ կ'թողուս: Ընտանեկան յարկին մէջ գործնական օրինակ մ'էիր սիրոյ, լըջամիտ աշխատութեան, ազգասիրութեան, բարութեան և անկեղծութեան, օրինակ՝ որ երբէք ապարդիւն չպիտի մնայ: Այդ յարկը զուարթ, երջանիկ բոյն մ'էր, ուր մայր ու զաւակ անհուն խանդավառութեամբ կ'փարէին քեզ և զոր կանգնած էիր յարգանաց, գործի և համերաշխութեան չքնաղ հիմերու վրայ: Ընտանեկան աննման սէր ու հոգածութիւնդ կ'թելադրէին քեզ մեկնելէ առաջ, կարգադրել ամեն ինչ զարմանալի ու սրտաշարժ մանրամասնութեամբ և երբ, մահու սեմերուն շատ մօտիկ, թէև անգիտակ, այլ սովորական հեռատեսութեան ոգիէդ շարժած, անհուն Ովկիանու ալիքներու վրայ: Գաճաճէ՛ս սրահիկին մէջ միայնակ, սիրտդ ու միտդ կ'սաւառնէին հազարաւոր մշտներ ասդին սիրականներուդ քով և դրիչը ձեռք առնելով պաւակացդ կ'ուզէիր հայրական գերբնտիր յորդորներ, որք րակայն, սահմանուած էին գերագոյն անօրինութեամբ մը քու վերջին կտորդ, կտակդ մնալու: « Սիրելի որդեակս, կ'դրէիր, թերևս բացակայութիւնս երկարատև

ըլլայ, ուստի խրատներ պիտի տամ քեզ, ոչ թէ որովհետեւ
 տեւ կ'մտածեմ թէ անոնց պէտք ունիս այլ որովհետեւ
 կ'զգամ թէ հայրական պարտաւորութիւնս կ'կատարեմ:
 Միշտ անկեղծ ու ճշմարտասէր եղիր, բարձր բունէ այն
 անունը, զոր անաղարտ ու յարգելի պահեցն մեր կեան-
 կի տնհրաժեշտ պայմաններէն մին եղած է: Լաւ ճանչցիր
 ու ընտրէ բարեկամներդ, վասնզի ճշմարիտ բարեկամներ
 խիստ հազուադիւտ են: ոչ շուայլ եղիր և ոչ կծծի Պատ-
 ուէ՛ ու սիրէ մայրդ, նէ նուիրական է քեզ համար: Ե-
 րիտասարդական հրատապ շրջանիդ մտքիդ մէջ լաւ տը
 պաւորէ՛ որ աշխարհի մէջ երեք կին միայն կրնան քեզ
 կատարեալ փտահութիւն ներշնչել, մայրդ, քոյրդ և
 երբ ամուսնանաս՝ քու կինդ: աշխատէ՛ սիրելով աշ-
 խատութիւնը և միշտ բարի եղի՛ր » : Այս և աւոր նման
 յորդորականները ինչպէս հոս՝ իզմիր, նոյնպէս Պոլիս՝ Բո-
 պէրթ՝ Գոլէճ միւս երկու սիրասուն շաւակացդ: ձեռքը
 կ'հասնէին գրեթէ միևնոյն օրն: Ողբացեալ հայր, քաջ
 գիտէիր արդէն թէ զանոնք քեզ արժանի զգայուն սրբ-
 տերու կ'ուղղէիր, որք պիտի դիտնան անվթար պահել
 զայնս անմուսնալի յիշատակիդ հետ:

Իբր ընկերային անգամ բաւ էր քեզ ճանչնալ՝ քեզ
 սիրելու, յարգելու: համար: Բարեկամութիւնդ անկեղծ
 ու անշահախնդիր՝ գիտէիր զանազանել և գնահատել
 անոնք որ անկեղծ ու անշահախնդիր էին: Սրամիտ ու
 լուրջ, կ'արգահատէիր ամեն անոնց՝ որ, թաղուն նպա-
 տակներով, կ'ջանային քծնիլ կեղծաւորութեան փտուն
 գիմակին ներքև և կեղծիքի, նենդութեան բուռն
 թշնամի, արգահատութիւնդ անխառն չէր մանր սրտմը-
 տութենէ մը, որ մերթ ընդ մերթ կ'բորբոքէր ու կ'պայ-
 թէր, երբ կեղծաւորութիւնը անբերելի աստիճանի մը
 կ'հասնէր: Բարութիւնը կ'սիրէիր խորապէս ատելով չա-
 բութիւնը: Միշտ պատրաստ էիր բարեկամացդ օգտա-
 կար ըլլալու, չէիր հանդուրժեր անոնց ո և է թերու-
 թեան և ընտիր խորհուրդներդ մէյմէկ անսդիւտ ա-
 ւանդներ կ'մնան: Դժուարութիւններու, վշատութեան
 հանդէպ ոյժ խրախոյս կ'տայիր անոնց և սովոր էիր ըսե-
 լու, « Մի գաղբիր աշխատելէ, աշխատութիւնը ամեն
 գժուարութեանց յաղթելու զօրութիւնը, սրտի ամեն
 գժուռնակութեանց աղբիւրն է » : Վաւախուն, հմուտից
 խօսակցութիւնդ, ընդարձակ, առլի գաղափարներդ, վի-
 ճաբանութիւններու մէջ աւիւնդ ու կորովի փաստերդ,
 ճշտապէս համոզելու և համոզուելու եռանդդ և այլ

բանդմադիմի գեղեցիկ ձիրքերդ ընդհանուր հիացում և պատկառանք կ'առնէին և անդարձ բացակայութիւնդ զդալի պարապ մը թողլով՝ թանկադին գանձի մը կօրստեան հանգամանքը կ'առնու։

Հանրային կեանքի մէջ, աննկուն գործունէութեան և փորձառութեան տիպար, ամենու համակրութիւնը գրաւած էիր։ Տոհմային շրջանակին մէջ կ'ստանձնէիր պաշտօններ ազգին օգտակար ըլլալու իրական, ջերմ փափաքով մը ոչինչ կ'խընայէիր այդ փափաքի իրագործման, առևտրական բաղմաշխատ ժամերը՝ անձնական սլազան, ստէպ մտահոգ, զբաղմունքները արգելք չէին ըլլար դպրոցներու խորհրդաժամիտ հոգածութեանդ, Գաւառ. ժողովոյ գործերը վարելու և դժուարութեանց դարմաններ խորհելու անդու ճգնացդ։ Գործունէութեանդ այս կիրառութեան մէջ, սակայն, չէիր զիջանէր ընկերային ամեն պարագաներու համակերպիլ. անդրդուելի ճշմարտասէր, անաչառ ու անկեղծ՝ հաղուադիւտ արիութիւնն ունէիր ճշմարտութեան, անաչառութեան և անկեղծութեան մէջ աներկիւղ, համարձակ ըլլալու։ Սմուր սկզբունքներուդ կ'միացնէիր անսասան հաստատամտութիւն մը, որք ամենուրէք անբաժան գործունէութենէդ, չէին երկնչիր թե՛րևս յամառութեան հով մ'առնելէ։ Դիտութեան, գրականութեան, գեղարուեստի ջերմ սիրահար՝ կ'շտապէիր, թէև անյայտ, սիրող ու ձեռքդ կարկառել դրականութեան և գեղարուեստի մեր մէջ ստէպ դժբաղդ հանճարներու։ Կ'պաշտէիր տոհմային լեզուդ « վասնզի, կ'ըսէիր, հարուստ ու քաղցր է ան » :

Եւ սակայն չկաս ալ ևս, ողբադեալ լողոփէթ էֆէնտի, կեանքիդ հետ լրացան ընտանիքիդ փայլը, ընկերութեան գերընտիր դարդը, և ազգին յոյս ու սատարը։ Բայց այդպիսի մտած կեանք մը իր դադարմամբ չկրնար ապարդիւն մնալ։ Լոյսը պիտի վերածննի ընտանիքիդ մէջ, ընկերութիւնը պիտի վերստանայ իր զարդը, ազգն պիտի գտնէ իր յոյսը շնորհիւ հատընտիր զաւակացդ, որք, անդին գաւառիարակութեամբդ զօրացած, պիտի դարդանան այն վսեմ կեանքին մէջ՝ ուր իրենց կենդանի առաջնորդն եղար և պիտի շարունակես ըլլալ պաշտելի յիշատակովդ։

Ներքիսա. — Ոչ ալ ես ձերինը, մինչև որ դարձեալ չը տեսնեմ իմս:

Պաւսանիո. — Սնոյշ Բօրչիա, եթէ գիտնայիք թէ որու տուի մատնին, եթէ գիտնայիք թէ որու համար տուի մատնին և թէ որչափ դժկամակութեամբ թողուցի մատնին, մինչդեռ մատնիէն դատ ոչինչ ընդունելի էր, ձեր տհաճութեան ոյժը պիտի նուազէիք:

Բօրչիա. — Եթէ գիտցած ըլլայիք մատնին զօրութիւնը կամ արժանիքին կէսը այն անձին որ մատնին ձեզի տուաւ, կամ թէ որչափ լաւ պահած պիտի ըլլայիք ձեր պատիւը՝ մատնին պահելով, յայնժամ մատնիէն չը պիտի բաժնուէիք: Եթէ հաճած ըլլայիք զայն փոքր ինչ եռանդով պաշտպանելու, ով է այն յոյժ անբանաւոր մարդը, որ ձեր կողմէն իբր նուիրական նկատուած բան մը պահանջելու աստիճան պատշաճութեան դժացումէ զուրկ կրնար ըլլալ? Ինչ բանի հաւատալ պէտք ըլլալը Ներքիսա սորվեցունց ինձի. թող մեռնիմ եթէ մատնին առնողը կին մը չէ:

Պաւսանիո. — Ո՛չ, պատուոյս վրայ, Տիկին, հոգւոյս վրայ, զայն առնողը կին չէր, այլ օրէնսդէտ մը, որ երեք հազար տուքաթ ընդունիլ չ'ուզելով մատնին խնդրեց, զոր մերժեցի տալ և թողուցի որ տհաճութեամբ մեկնի, անիկա՝ որ իմ սիրելի բարեկամին նոյն իսկ կեանքը ազատեց: Ինչ կրնամ ըսել, անոյշ Տիկին?, զայն ետեւէն զրկելու ստիպուեցայ, ամօթոյ և մարդավարութեան դժացմամբ պաշարուած էի. պատիւս չը թողուց որ ապերախտութիւնը զինքը այնչափ արատաւորէ: Ներեցէք ինձի, բարի Տիկին, քանզի գիշերուան սա օրհնեալ ճըրագներուն վրայ կ'երգե՛նում՝ որ, եթէ դուք հոն ըլլալիք, դուք պիտի ուղէիք ինչ մատնին՝ զայն պատուարժան վարդապետին տալու համար:

Բօրչիա. — Երբէք մի թողուք որ նոյն վարդապետը տանս մօտ դայ. քանի որ առած է այն գոհարը, որ կը սիրէի և որ իմ սիրոյն համար պահելու երդում ըրած

էիք, ես ալ ձեզի չափ շուայլ պիտի ըլլամ, իմ ունեցածէն և ոչ բան մը պիտի մերժեմ անոր, ոչինչ, ոչ մարմինըս, ոչ ալ ամուսնոյս անկողինը. պիտի ճանչնամ զայն, այդ մասին վստահ եմ, դիշեր մ'իսկ տունէն դուրս մի պառկիք, Առկօսի նման վրաս հսկեցէք. եթէ չէք հսկեր, եթէ առանձին թողուիմ, ահա, պատուոյս վրայ, որ դեռ իմն է, կ'ըսեմ թէ այն վարդապետը ինծի մահճընկեր պիտի առնեմ:

Ներիսա. — Ես ալ անոր քարտուղարը, ուստի զիս իմ պաշտպանութեան լքանելու մասին զգոյշ եղիք:

Կրաշխանօ. — Լաւ, այնպէս պիտի ընէք. ուրեմն թող ձեռքս չանցնի, եթէ ոչ այն պատանի քարտուղարին գրէջը կը կոտրեմ:

Անթօնիօ. — Այս վէճերուն դժբախտ պատճառը ես եմ:

Բօրջիա. — Տէր, դուք մի նեղուիք, ինչ որ ալ ըլլայ, դուք բարի եկաք:

Պատանիօ. — Բօրջիա, ներէ ինծի այս բռնի յանցանքը և սա բարեկամներուն առջև կ'երդնում, նոյն իսկ քու գեղեցիկ աչքերուն վրայ որոնց մէջ զինքս կը տեսնեմ:

Բօրջիա. — Կը լսէք սա: Իմ երկու աչքերուն մէջ կրկին կը տեսնէ ինքզինքը. անձնիւր աչքին մէջ մէկ. ձեր երկդիմի անձին վրայ երդում ըրէք, և ատիկա հաւատալու արժանի երդում մը կ'ըլլայ:

Պատանիօ. — Ոչ, միայն լսէ զիս. այս յանցանքը ներէ, և հոգւոյս վրայ կ'երդնում, քեզի ըրած խոստումս բռնաւ չը պիտի դրժեմ:

Անթօնիօ. — Անգամ մը իր բարեկեցութեանը համար մարմինս գրաւ դրի, որ բոլորովին պիտի կորսուէր, եթէ չ'ըլլար այն անձը որ ձեր էրկանը մատնին առաւ, դարձեալ կը ժտեմ երաշխաւորելու, հոգիս իբր տոյժ որոշելով, որ ձեր տէրը երբէք խոստմանդանց չը պիտի ըլլայ գիտակցութեամբ:

Բօրջիւս. — Ուրեմն անոր երաշխաւոր կ'ըլլաք — տուէք իրեն սա և խնդրեցէք որ միւսէն աւելի լաւ պահէ:

Անթօնիօ. — Օն, Տէր Պատանիօ, ասիկա պահելու երդում բրէք:

Պատանիօ. — Տէր Աստուած, ճիշտ վարդապետին տուածս է:

Բօրջիւս. — Անկէ առի. ներեցէք ինծի, Պատանիօ, այս մատնիին միջոցաւ վարդապետը ինծի հետ պառկեցաւ:

Ներխաւ. — Եւ ներեցէք ինծի, աղնիւ կրաշիանօ, զի մի և նոյն վաճառքի տղեկը, վարդապետին քարտուղարը, ասոր փոխարէն անցեալ գիշեր ինծի հետ պառկեցաւ:

Կրաշիանօ. — Ինչ կ'ըսէք! ասիկա ամառ ատեն արահետ. ներ նորոգելու կը նմանի, մինչդեռ ճամբաները չաւա-կան լաւ վիճակի մէջ են: Ինչ, միթէ եղջրկեցանք, դեռ անոր արժանի չ'եղած ? :

Բօրջիւս. — Այդպէս բրտօրէն մի խօսիք: Ամենքնիդ ալ շուարած էք. ահաւասիկ նամակ մը, կարդացէք զայն երբ ժամանակ ունենաք. Բատուայէն, Պելարիօնէն եկաւ, անոր մէջ պիտի տեսնէք որ Բօրջիւս՝ վարդապետն էր և այս Ներխաւ՝ անոր քարտուղարը: Լօրէնդօ, որ հոս է, պիտի վկայէ թէ ձենէ անմիջապէս ետքը մեկնեցայ և ճիշտ հիմա վերադարձայ, դեռ տանս մէջ չը մտայ: Անթօնիօ, բարի եկաք, ձեր ակնկալածէն լաւագոյն լուրեր ունիմ ձեզի համար ի պահեստի. շուտ կնքատեցէք սա նամակը, անոր մէջ պիտի տեսնէք որ ձեր արգոնաւերէն երեքը, յանակնկալաւ, նաւահանգիստ հասան, ճօխ բեռ. նաւորուած, չէք գիտեր ինչ տարօրինակ դիպուածով այս նամակը ստացայ:

Անթօնիօ. — Պապանձեալ կը մնամ:

Պատանիօ. — Դուք վարդապետն էիք և ես ձեզ չը ճանչցայ ? :

Կրաշիանօ. — Քարտուղարն էիք որ զիս պիտի եղջրկէ:

Ներխաւ. — Այո՛, բայց քարտուղարը այդ ընելու բը-նաւին մտադիր չ'է եթէ մինչև մարդ դառնալը չ'ապրի:

Պատանիօ. — Անոյ՛ վարդապետ, իմ մահճընկերը պի-

տի ըլլաք, երբ բացակայ ըլլամ, այն ատեն կնոջս հետ
սլառկեցէք:

Անթօնիօ. — Անոյշ Տիկին, ինծի կեանք և ապրուստ
տուիք, վասն զի հոս իրօք կը կարդամ որ նաւերս ող-
ջամբ հասեր են նաւահանդիստը:

Բօրջիս. — Ինչպէս էք, Լօրէնդօ! : Քարտուղարս ձե-
զի համար ևս հաճելի սփոփանք ունի:

Ներխաւ. — Այո՛, և զայն առանց վարձքի կուտամ
լրեն: Ահա ձեզի և ճէսիքային կուտամ հարուստ Հրէին
կողմէն մասնաւոր պարգեւագիր մը, որով՝ իր մահուանէն
ետքը, ձեզի կը թողու մեռած ատեն ունեցած բոլոր
հարստութիւնը:

Լօրէնդօ. — Գեղանի տիկիներ, նքթածներու ճամ-
բուն վրայ մանանայ կը դանէք:

Բօրջիս. — Գրեթէ առտու է, և սակայն վստահ եմ
որ այս դէպքերուն վրայ ձեր առած տեղեկութիւննե-
րէն դեռ կատարելապէս գոհ չ'էք: Ներս երթանք և հոն
երդում տալով մեզ հարցաքննեցէք և մենք ձեր բոլոր
հարցումներուն ճշտիւ կը պատասխանենք:

Կրաջիանօ. — Թող այնպէս ըլլայ. Առաջին հարցումը,
որու համար իմ Ներխօսան պիտի երդնու, սա է թէ արդ-
եօք մինչև յառաջիկայ դիշեր սպասել կը նախընտրէ,
եթէ ոչ լուսնալու համար մնացած երկու ժամէն օգ-
տուելով, հիմա պառկիլ: Բայց եթէ լուսցած ըլլար, պի-
տի փափաքէի որ մութ ընէր, որպէս զի վարդապետին
քարտուղարին հետ պառկէի: Արդարեւ որչափ որ ապ-
րիմ, ոչինչ ինծի այնչափ վախ պիտի պատճառէ, որչափ
Ներխաւի մատնիին անքոյթ պահպանումը:

(Դուրս կենեն)

Վ Ե Ր Զ

ԳԵՐԱԿԱՏՈՒՆ

ԳԵՈՐԳ Մ. ՔԵՇԻՇԵԱՆ

Ապօրինականորէն Երևան քաղաքէն Գեորգի Մ. Ք. 1

Վաճառատունս հաստատուած օրէն ի վեր սուղ ժամանակի մէջ ունեցած բազմաթիւ յաճախորդները, ապացոյց մի է թէ՛ մենք մեր յայտարարութեան հաւատարիմ գտնուած ենք, հարկ չիկայ գովեստներ չալել: Եւ յայտ, մեր գործերի վկայ են արդէն՝ թէ գներու աժանութեան հետ նաև ունինք մեծ առաւելութիւն մը ուրիշ նմանօրինակ հաստատութիւնոներէ ձևի, կարի և ապրանքի մասին: Երևակայեցէք թէ որչափ դժուարին է ամեն մէկ անհատի ճշակը գոհացնել և ձևին յարմարութիւն տալ, նա մանաւանդ երբ այդ անձը առաջին անգամ է որ հագուստ չի ունի կուտայ մեզ: Ուստի ինչպէս մինչև այսօր, նոյնպէս ալ այսուհետև պիտի աշխատինք ամեն ջանք և զոհողութիւն չի խնայել նոյն իսկ ամենէ քծախնդիրները անգամ գոհացնելու:

Աւերորդ չենք համարիր, նաև իմացընել թէ վաճառատունս մէջ կը գտնուի քաղմիրներու, փաստեններու և այլ տեսակ առուեղէններու ճոխ հաւաքածոյ մի, և թէ պատրաստ կարուած հագուստներ ալ ունինք:

Աժան, ձեռքաւոր եւ տոկոսն, դիմեցէք եւ տեսէք: 24—4

ՎԻՃԱԿԱՅԱՆՈՒԹԻՒՆ ՌՈՒՍԵԼԻԻ

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՈՅ

Արևելեան Րուսիոյ երկաթուղեաց վիճակահանութիւնը տեղի պիտի ունենայ երկու ամիսը անգամ մը, Արքունի փողերանոցի մէջ:

Սոյն վիճակահանութեան Օսմանեան դրամատան րը-ռօմէաներն կ'վաճառուին իրար, Բասաօ Հօնիչէն, թիւ 12 Տիար Օ. Սլաւարի գրասենեակը միայն:

Գին մի ամբողջ բոսմեսի 3 1/2 դանեկան ողջ:

Շահող բոսմէաներն ներկայացնողն, պիտի ստանայ մայր տոմսն, որով պիտի կարենայ շահած գումարն գանձել Օսմանեան դրամատունէն:

24—2

ՄԵԾ ԴԵՐԶԱԿԱՏՈՒՆ

ԹԻԻ 33

ՕՍԽԱՆ ԶՍՏԷ ԽԱՆ, ՎԵՐԻ ՅԱՐԿ

Պատիւ ունիմ յայտարարել Պատ. Հասարակութեան և մասնաւորաբար իմ բազմաթիւ Արգոյ յաճախողներուն, թէ ուրախ եմ այս անգամ իրենց կարենալ իմացունելու հետեւեալ կարգադրութիւններս, որով անտարակոյս պիտի յաջողիմ աւելի շատ գոհացնել ինձ դիմողներն:

1⁰ Կատարելադրեմ եմ իմ ձեռագիրտութիւն՝ անգլիական նորաձեւութեան հետեւելով:

2⁰ Աշխատաւորներուն մէջ մասնաւոր փոփոխութիւններ քրտած եմ, փորձառու նոր վարպետներ առնելով:

3⁰ Կատարեալ ուղղութիւն և ճշդութիւն դերձակատան հիմնական սկզբունքներն են, հետեւաբար և է խնամք պիտի չզրաջուի յաճախողներուն յանձնելու համար ճաշակաւոր և տակուն զգեստներ, և ներկայացնելու անգլիական զլեւտեղէնի նիւթեր, որոնք միւսնոյն ժամանակ դիմելու շափաորութեան կողմէ՝ փստահ եմ թէ անմրցելի պիտի լինին:

Ձերմատէս կը յանձնարարեմ ճաշակի տէր անձանց գալ և փորձել դերձակատանս:

24—21

ՊՈՂՈՍ ԱՐԲԱՆՈՒՆՈՒ

ՄԵԾ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Հայոց ԺԺ Բ-Է

Դ. ԷԼ. ԹԵՐԻՏՃԵԱՆ

Պատիւ ունինք ծանուցանել Արգոյ Հասարակութեան և մասնաւորաբար մեր Պատ. Յաճախողներուն թէ վերջէս մեր վաճառաւունք խիստ ճիւղացուցած ենք զանազան աւտոմոբիլով:

Մեզ գիմնողը սման ինչ պիտի դանե շատ աժան գիմնող:

Ունինք նաեւ Արեւիքի և Արեւիչիքի քաղաքներ, նոյն դրոյն տունները ծախուած գիմնողը վրայ ԱՌԱՅՅ ամենափախ յաւելադրութիւն մ'ընելու:

Գիւրութեան համար մեր Յաճախողներուն հաշուետեւներ կը յանձնենք և մեր սովորութեան համեմատ հաշիւովը, ամբար անգամ մը կը փակենք:

ԱՆՀԱՄԵՄԱՏ ԱՄԵՆՈՒԹԻՒՆ

24—1

ՈՎ ՈՐ Կ՝ՈՒՁԷ ՀԱՄԵՂ ՈՒՏԵԼ
 ՈՎ ՈՐ Ք՝ՈՒՁԷ ՄԱՔՈՒՐ ՈՒՏԵԼ,
 ՈՎ ՈՐ Կ՝ՈՒՁԷ ԱՆԱՐԱՍ ՈՒՏԵԼ:

Փորձի մը համար պատրաստեցէք ձեր կերակուրներն նա-
 մանաւանդ Կաղանդի և Մենդի առթիւ անուշեղեններն Զուի-
 մերիոյ կարագով: Սոյն կարագը տուփերու մէջ կը քուլած մաս-
 նաւոր բտնալիով մը կը բացուի զուտ մէկ օխտ պարունակու-
 թեամբ 25 գահեկանի կը վաճառուի:

Կարագին տեսակին վիպութեան համար կրնաք դիմել
 Sporting-Club ի, New-Club ի, Cercle de Cordelio ի ճաշարանա-
 պետներուն:

Լաւագոյնը անձամբ փորձելն է:

Պալքանի դինի առանց քաճի (ալի), անուշ ըմպելիներ,
 Միւսքէթի գօնեաք, Շամբանթա, և առանց հոտի ձիթապտուղ,
 Ամերիկայի գարեջուր և փափաքողը դիմեն վաճառատունս:

ԱՐԹԻԻՐ ՄՍԵՐԵԱՆ Զրանկայ Բաշ, Բասաթ Բժնոջան:

Կարագը Հայնոցի դիւրութեան համար Շէրիտճեանց վա-
 ճառատունը ևս կ'գտնուի:

12-1

Յ՝ ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆ և Վ՝ ԶՄԻՌՆԱԿԵՍԵԱՆ
 ԺԱՄԱԳՈՐԾՔ

Պատիւ ունինք ծանուցանել Արգոյ Հասարակութեան թէ ի
 Զուհա Պէտէսթէն թիւ 14 մեր նոր բացած վաճառատան մէջ
 կը ծախուին մեծ և փոքր քանակութեամբ ամեն տեսակ ժա-
 մացոյցներ, ոսկիէ, արծաթէ, նիքէլ, սև oxidé, զարնոշ ամառ-
 ցոյց և քրօնօճէթըլը դրպանի ժամացոյցներ:

Զարթուցիչ, պատի և դպրոցի մեծ ժամացոյցներ (pendules :
 Զանազան տեսակ գոհարեղէնք, ինչպէս աղարանջան, քար-
 փիցա և արծաթե զարդեր:

Ժամագործներու և ոսկերչաց վերաբերեալ ամեն տեսակ
 զանազան գործիներ:

Հոս կը յարդարուին ամեն տեսակ ժամացոյցներ իրապէս
 երաշխաւորեալ:

Ժամացոյցներու վաճառումն և յարդարումն արտակարգ
 ջեղճեալ գիներով կ'ըլլան:

24-22

ԲԱՅՈՒԱԾ Է ԲԱԶՄԱՎԷՊԻ

1900 թուոյ թաժամորդագրութիւնը

Տարեկանն է Ֆրանք 10

Փափաքողք կրնան դիմել ուղղակի Խմբագրութեան հաս-
ցին որ է՝

Rédaction de la revue « Pazmaveb »
St. Lazare
(Italie) VENISE

Ինչպէս նաև

Մամուրեան Գրատունն:

ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅ ՈՐՐԻԿՆԵՐՈՒՆ

Ի նպաստ Հայ որրիկներու Բաղձալէպ բացառիկ պատկերա-
զարդ սրտակ մը սկիտի հրատարակէ 40 էջէ բաղկացեալ Հասո-
ողորկ, փալլուն և շատ ընտիր թուղթի վրայ 42 x 50 հզրմ.
մեծութեամբ,

Կ'հրաւիրուին աղնիւ և գթած անձնաւորութիւններ բաժա-
նորդագրուելու այս բացառիկ սրտակին ի նպատակ Հայ որրիկնե-
րու:

Բաժանորդագրաց անուններն իրենց գնած թիւերու վճար-
ման դուժարին հետ սկիտի տպագրութիւն Բաղձալէպի սովորա-
կան թերթին մէջ, Գինն է մէն մի սրտակի 2.50 ֆրնք կամ 42
չրշ. փափաքողք կրնան դիմել նաև Մամուրեան գրատունն:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՍՈՒԼ

30րդ Երջան

1871-1900

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԵՒ ԱՅԼ

ՊԱՅՄԱՆՔ

Ա. Ա. Մամիկոնի բաժանորդ գրուել փափաքողները կրնան ուղղակի խմբագրութեան գիմնէ կամ հանդիսիս Պատ. Գործակալներուն, որոց միջոցաւ կրնան ստանալ իրենց թերթերը:

ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Ամսաթիւ	—	ՄԵԾ. ԹՈՐՈՍ	ԷՖ. ՕԷԱՆԵԱՆ
Այնրապ	—	»	ՅԱՐՈՒԹ. » ԾԵՐՆԻԿԵԱՆ
Ատանա	—	»	ՅԱԿՈԲ » Տ. ՊՈՂՈՍԵԱՆ
Գաւթիք	—	»	ԿԱՐԱՊԵՏ » ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ
Գաւրժ	—	»	ՏՈՔ. Կ. Յ. » ՓԱՇԱՆԱՆ
Երզնկա	—	»	ՏԻԳՐԱՆ » Տ. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ
Էփրնէ	—	»	ՄՈՎՍԵՍ » ՄԱԼԱԲԵԱՆ
Կ. Պոլիս *	—		
Կիրասուն	—	»	ԳԱԼՈՒՍՏ » ԽՏԻՇԵՍՆ
Հալէպ	—	»	ՅՈՎ. Է. » ԹԻՐԻԱՊԵԱՆ
Մանչարէր	—	»	ՏԻԳՐԱՆ » ՎԱՐՊԵՏԵԱՆ
Մարգուան	—	»	ԱԻԵՏԻՍ » Կ. ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ
Նիւ-Եօրթ	—	»	ԴԱԻԻԹ » Տ. Յ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ
Պարսիզակ	—	»	ՍՏԵՓԱՆ » ՄԱԿԱՐԵԱՆ
Քուսմանի	}	Կեդրոնաւորի ուր պէտք է գիմնէլ	
Էւ		»	ՊՈՂՈՍ ԷՖ. ՊԱԼԵՆՏ ՌՈՍՏՈՒՅԷ
Պալիարի	}	MR. B. BALENTZ ROUSTCHOUK	
Քոստասթ		»	ՆՇԱՆ ԷՖ. ԺԱՄԱՌՈՒՄԵԱՆ
Սամսուն	—	»	ԵԴՈՒԱՐԴ » ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
Սեբասթիա	—	»	ԱՐՄԵՆԱԿ » ԹՈՐԻՈՍԵԱՆ

Ն. Խմբագրութեան միջոցաւ բաժանորդագրութիւն պարտաւոր են իրենց տարեկան կամ վեցամսեայ վճարումն ուղղակի խմբագրութեան ղրկելու:

* Ա. Պոլսոյ Գործակալութիւնն առայժմ ջնջում լինելով մեր Մեծ Բաժանորդի մերթեման: Եւստակիոս բաժանորդ գրուել փափարոյց կ'ըստ գիմնէ ուղղակի խմբագրութեան որոշակի նշանակելով նաեւ իրենց հասցէն:

Գ. Քաժանորդ ազրութիւնը վճարելի է ԱՍՆԻԻԿ ուղղակի դրամով և անուղղակի թղթադրոշմով՝ (20 դրուշնոց դրոշմը մէկ մեծիտի հաշուով) կամ փոխ գրով՝ քաղաքիս կամ Կ. Պօլսոյ հրապարակի վրայ քաշուած ։

Դ. Խմբագրութիւնն պիտի դադրեցնէ թերթերու առաքումն այն բաժանորդներուն որ մի քանի թիւ ստանալէ ետեւ՝ կ'յայտագրեն բաժնեգիրը ուղարկել ։

Ե. Հրատարակութեան համար զրկուած, բայց ունէ պատճառաւ անտիպ մնացած յօդուած ու զրուած ետ չեն զրկուիր ։ Դրկուած յօդուածք թղթի միայն մէկ երեսին վրայ պէտք է գրուած լինին ի դիւրութիւն ։

Զ. Նշնալէս անպատասխանի կ'մնան տյուպիսի զանցառութեան առթիւ գրողէն խնդրուած ունէ բացատրութիւն ։

Է. Ընդունելի չեն անվճար նամակ կամ ծրար ։

Ը. Խմբագրութիւնն պատասխանատու չէ այն բաժանորդաց որք իրենց տեղափոխութեամբ չեն ոտանար թերթերն, իսկ այն բաժանորդներն որ կանոնաւոր թերթերն չեն ստանար, ժամանակին կ'պարտաւորին իմացնել խմբագրութեանս, տարին լրանալէն վերջ ունէ այսօրինակ առարկութիւնք ընդունելի չեն ։

Թ. Պիտի ծանուցուին թերթիս մէջ ամեն նոր հրատարակութիւններ որոցմէ երկ երկու օրինակ կ'զրկուին խմբագրութեանս ։

Ժ. Ա. Մամուլ կ'հրատարակէ նաեւ ծանուցումներ շատ չափաւոր քիներով ։

ժԱ. Ա. Մամուլ իբրեւ չաւելում ապերւ առաջարկ կ'ընդունի դրամական մասնաւոր վճարմամբ ։

ժԲ. Ամեն նամակ, դրամ, գիրք եւ այլն պէտք է ուղղել առ Խմբագիր. Տնօրէնն ։

Հասցէ

م. ماموريان ازوير

Մ. Մամուրեան — Իզմիր

ՍՏ. ՍՏամուրեան — Տուրքու

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

24	րիւի	դրշ.	արծ.	60	Քաղաքիս	համար
12	»	»	»	30	»	»
1	»	»	»	3	»	»
24	»	»	»	70	Վաւառաց	»
12	»	»	»	35	»	»
1	»	»	»	3	»	»
24	»	Ֆրանք		15	Արտասահմանի	»
12	»	»		8	»	»